

1.2. Теоретико-методологічні засади забезпечення сталого розвитку України: еколого-правовий аспект

Глобальна екологічна криза, що за своїми наслідками становить загрозу всьому живому на нашій планеті, зумовлена багатьма чинниками, серед яких, зокрема, різке виснаження ґрунтів та інших життєво важливих природних ресурсів, забруднення довкілля, недотримання вимог екологічної безпеки при проведенні господарської діяльності і поводженні з відходами, зміна клімату та ін. Не оминула ця криза й Україну, яка в Міжнародному рейтингу кліматичної політики 2016 р. за Індексом протидії змінам клімату опинилася на 46 місці, тоді як у 2015 р. була на 30-му. Про це йшлося в дослідженні німецької організації Germanwatch, результати якого були оприлюднені на прес-конференції в рамках Кліматичної конференції ООН у Парижі¹.

Сучасна екологічна політика розглядається як інтегрований чинник сталого соціально-економічного розвитку України, що сприяє переходу до сталого розвитку економіки, впровадженню екологічно збалансованої системи природокористування та забезпечення екологічної безпеки. При цьому суттєво зростає суспільна значущість й авторитет науки, теоретичне обґрунтування стає необхідною умовою ефективності прийнятих державних рішень. Вона чим далі набуває рис соціального інституту, покликаного забезпечити стійкий розвиток суспільства, соціальну злагоду, його добробут і прогрес. Це передбачає підвищення вимог до методологічної складової наукових досліджень, пошуку нових світоглядних орієнтирів, які відповідають викликам сьогодення, осмислення сучасних наукових підходів і конкретних методів дослідження². Методологічні розробки, у свою чергу, мають бути спрямовані на формування оновленого наукознавчого потенціалу до-

¹ Україна впала у Міжнародному рейтингу кліматичної політики на 16 пунктів. URL: <http://climategroup.org.ua/?p=3608>.

² Тацій В. Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави. Методологічні проблеми правової науки: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13–14 груд. 2002 р.). Харків: Право, 2003. С. 3. С. 3–13.

сліджень задля наукового обґрунтування й сприяння в реалізації сталого розвитку України. Саме тому розгляд проблеми методологічного забезпечення є нагальним для даного теоретичного дослідження.

Вирішення окреслених питань стає актуальним ще й з огляду на те, що останнім часом прискорився процес наближення екологічного законодавства нашої країни до нормативно-правової бази Європейського Союзу. Звісно, при цьому передусім слід враховувати об'єктивні й першочергові потреби України, а також те, що сталий розвиток не можливий без комплексного правового врегулювання екологічних відносин, що мають ґрунтуватися на поєднанні внутрішньодержавних публічних і приватних екологічних інтересів й потреб в належній нормативній необхідності регламентації за європейськими стандартами, особливо це стосується тих галузей, які забезпечують стабільність життєдіяльності соціуму. До цього слід додати, що формування єдиного правового простору й правової системи ЄС є складним, тривалим і поступовим процесом. Отже, в умовах інтеграції, незважаючи на пріоритет національних інтересів, відповідно до міжнародних зобов'язань незмінними залишаються спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме демократія, повага до прав людини та основоположних свобод і верховенство права.

Виходячи зі сказаного стає зрозумілим, що на сучасному етапі науковці при проведенні досліджень проблем забезпечення еколого-правових засад сталого розвитку мають брати до уваги новітні тенденції у соціальних, гуманітарних і природничих науках. Слід зазначити, що на сьогодні вітчизняною юридичною наукою, на жаль, не запропоновано єдиного підходу до визначення як поняття «методологія», так і його складових «методологія правового пізнання», «юридична методологія», «методологія юридичної науки», «методологія правознавства», встановлення змістовного наповнення яких впливає на розвиток еколого-правової доктрини.

У наукознавстві методологія розуміється як категорія, теоретична основа і способи пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів і механізмів, які визначають логічну послідовність наукового дослідження. Методологія відображає певну точку зору щодо предметно-

го поля дослідження, що розкриває весь процес досягнення наукового результату, зумовлює використання відповідних засобів, прийомів і способів. Структура методології будь-якої науки будується з урахуванням загального (філософського) підходу, – що передбачає наявність концептуальних ідей і вихідних понять, які визначають сенс і весь зміст дослідження, та конкретні методи – більш формалізовані дослідницькі способи, прийоми та засоби¹.

З огляду на сказане вважаємо за доцільне підтримати позицію Ю. М. Оборотною та К. В. Горобця, які визначають методологію правового пізнання розглядають як систему засобів, прийомів й інструментів осмислення права або окремих правових явищ, що включає в себе елементи філософської і наукової методології. Крім того, до її складу входять методологічні засоби та інші конструкції, логічно розподілені за концептуальним й інструментальним рівнями. На концептуальному рівні методологія правового регулювання представлена парадигмами, методологічними принципами й концептуальними підходами, теоріями і концепціями, що визначають загальний стан і спрямованість правового пізнання, виконують функцію наукового позиціонування дослідження. Інструментальний рівень методології охоплює методи, концепти, категорії та поняття, тобто ті інструменти, які виконують евристичну функцію. Автори зробили висновок, що в умовах сьогодення важливою тенденцією розвитку методології правового пізнання є встановлення ідей методологічного плюралізму й додатковості. Їх завдання полягає в настанові на використання різних методологічних систем у рамках одного наукового дослідження з метою його комплексного осмислення. Отже, методологія правового пізнання, заснована на ідеях юридичного позитивізму, відрізняється від методології, характерної для соціологічного праворозуміння чи юснатуралізму. Співіснування різних методологічних систем у правовому пізнанні є елементом сучасної парадигми юриспруденції².

¹ Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 32. 368 с.

² Оборотною Ю. М., Горобець К. В. Методологія правового пізнання. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) [та ін.]. С. 460–463. 1128 с.

Виходячи зі сказаного методологія правознавства – поняття ємне, але таке, що потребує конкретизації при проведенні теоретичних досліджень. Це пояснюється тим, що воно охоплює не лише інструментарій осмислення права, а й методологію правотворення і правозастосування. Як відомо, методологія в широкому значенні – це вчення про методи пізнання. Вона водночас є теорією методів пізнання, сукупністю теоретичних принципів, логічних прийомів і способів дослідження явищ, а також системою певних теорій, принципів, законів і категорій, які опосередковують загальні властивості і зв'язки об'єктивного буття і наукового пізнання¹.

Так, О. В. Петришин вважає, що методологія юридичної науки – це зумовлена особливостями правової реальності цілісна й узгоджена система способів пізнання, яка включає в себе такі складові: 1) загальний (філософський) підхід; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні методи; 4) власні правові методи. У той же час, як відомо метод дослідження – це спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказів і висновків за допомогою різних конкретних засобів і прийомів². Проте деякі науковці розглядають його як сукупність правил, засобів, принципів наукового пізнання, що застосовуються в наукових дослідженнях і забезпечують здобуття об'єктивних, достовірних знань. Зокрема, вони включають до визначення правової категорії «метод» ще й принципи наукового пізнання, що в юридичній науці є доволі поширеним явищем.

Водночас А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та інші під терміном «методологія» розуміють як сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження предмета науки, тобто визначають науку про методи, як систему певних теорій, принципів, законів і категорій, що відображають процес пізнання³. Крім того, вченими висловлюється думка, що

¹ Мелашенко В. Ф. Конституційне право як наука і навчальна дисципліна. Конституційне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. 3-тє вид. Київ: Наук. думка, 2002. С. 78. 734 с.

² *Теорія держави і права*. С. 33.

³ Загальна теорія держави і права: навч. посібник / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков [та ін.]; за ред. В. В. Копейчикова. Стереотип. вид. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 7. 320 с.

методологія юридичної науки – це система підходів, принципів, способів (методів) наукового дослідження і водночас теорія про їх використання при визначенні державно-правової дійсності¹. У свою чергу, Ю. Тополь вважає, що методологія юридичної науки – це не тільки весь її інструментарій у вигляді тих чи інших підходів, способів, методів або принципів, а й теорія про їх використання, що дозволяє виконувати функцію пізнання її предмета².

Враховуючи все сказане, теоретичною основою даного дослідження стали загальноекономічні праці, теоретичні й науково-методологічні напрацювання вітчизняних й зарубіжних учених з екологічного права і суміжних правових наук, а також матеріали науково-практичних конференцій. Незважаючи на велику кількість публікацій з окресленого питання, проблеми забезпечення сталого розвитку України, а саме його еколого-правова складова, не повною мірою висвітлені в еколого-правовій науці. Зокрема, науково-теоретичним концептам екологічної безпеки та сталого розвитку присвячені праці українських екологів-правознавців, як В. І. Андрейцев³, А. П. Гетьман⁴,

¹ Тацій В. Я. Тодика Ю. М. Методологічні питання розвитку конституційного процесу. *Проблеми методології сучасного правознавства*: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 9-10 жовт. 1996 р.). Київ: Укр. Правнична Фундація, 1996. С. 28. С. 25–29.

² Тополь Ю. О. Деякі проблеми методології сучасної юридичної науки. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. Науковий часопис. 2002. № 1. С. 9. С. 8–12.

³ Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с. ; Проблеми права екологічної безпеки: навч. посібник. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова [та ін.]; за заг. ред. М. В. Красної, Р. С. Кіріна; відп. ред. В. І. Андрейцев. Дніпро: НГУ, 2016. 575 с.

⁴ Гетьман А. П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 145–153 ; Його ж. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*. 2011. № 2. С. 11–19 ; Його ж. Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи уніфікації. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 4. С. 260–272 ; Його ж. Основні напрямки розвитку законодавства Європейського Союзу про охорону біосфери. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 211–223 ; Його ж. Правове забезпечення екологічної безпеки в Україні. Тридцять лет с экологическим правом: [автобиограф.: избр. тр.]. Харьков: Кроссруд, 2013. С. 215–219 ; Його ж. Правове забезпечення екологічної політики в системі національної безпеки України. *Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах*: зб. наук. пр. за матеріалами «Круглого столу» (м. Харків, 26 трав. 2015 р.) / НДІ правового забезп. інновац. розвитку НАПрН України. Харків: НДІ

Н. Р. Малишева¹, Г. І. Балюк², А. Г. Бобкова³,

ПЗІР, 2015. С. 6–12; Його ж. Правові засади відродження українського села. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко [та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2016. С. 111–116.

¹ Малишева Н. Р. Теоретичні аспекти гармонізації екологічного законодавства. Антологія української юридичної думки. Т. 10: Юридична наука незалежної України. Київ: Вид. Дім «Юрид. книга», 2005. С. 740–761; Її ж. Гармонізація екологічного законодавства в Європі: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 1996. 53 с.; Її ж. Проблеми організаційно-правового забезпечення екологічної безпеки України. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. Харків: Право, 2008. С. 220–235; Її ж та Олещенко В. І. Актуальні проблеми розвитку екологічного права та перспективи їх розв'язання. Правова держава: щоріч. наук. пр.: до 65-річчя Ін-ту держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1949–2014 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. Вип. 25. С. 167–181; Її ж. Екологічне право в системі права України. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади: матеріали «круглого столу»* (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2015. С. 54–58.

² Балюк Г. І. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку. *Право України*. 2011. № 2. С. 85–94; Його ж. Проблема законодавчої регламентації і реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку. *Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14 груд. 2007 р.) / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. буд. та місц. самовряд., Держ. упр. охорони навкол. природ. середовища в Харківській обл. Харків: Право, 2008. С. 35–43; Його ж. Проблема законодавчої регламентації і реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* / Акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самовряд. Харків: Право, 2008. Вип. 15. С. 88–97; Його ж. Вплив правової реформи в Україні на оптимізацію інституційно-функціональної системи управління в галузі екології. *Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права: круглий стіл* (м. Харків, 6 груд. 2013 р.): зб. тез наук. доп. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2013. С. 19–22; Балюк Г. І., Сушик О. В. До методології «екологічного права» як навчальної дисципліни. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади: матеріали «круглого столу»* (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2015. С. 30–33; Правове регулювання екологічної безпеки в діяльності збройних сил України / за ред. Г. І. Балюк; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А. В., 2015. 120 с.

³ Бобкова А. Г. Господарсько-правове забезпечення використання природних ресурсів: стан та перспективи розвитку. *Правова система України: історія, стан та*

Т. Г. Ковальчук¹, В. В. Костицький², М. В. Краснова³, П. О. Гвоздик⁴,

перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. Харків: Право, 2008. С. 451–478 ; Її ж. Види екологічного підприємництва. *Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права*: круглий стіл (м. Харків, 6 груд. 2013 р.): зб. тез наук. доп. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2013. С. 22–25 ; Її ж. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва у контексті доктрин господарського та екологічного права. *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права* / Нац. акад. прав. наук України; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2013. С. 216–251 ; Її ж. Правове забезпечення використання природних ресурсів у сфері господарювання. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи*: зб. матеріалів «круглого столу» (м. Харків, 30–31 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Оберіг, 2015. С. 26–28.

¹ Ковальчук Т. Г. Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1996. 201 с.

² Костицький В. Міжнародно-правовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права. *Право України*. 2011. № 2. С. 20–33 ; Його ж. Правове забезпечення врахування вимог екологічної безпеки приватизації підприємств у системі чинного законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*: наук. зб. ЮІ ТАНГ. 2002. Вип. 4. С. 192–199.

³ Краснова М. В. Актуальные вопросы договоров в экологическом праве Украины в условиях инновационного развития экономики. *Правовое обеспечение инновационного развития экономики Республики Беларусь*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 21–22 окт. 2010 г.) / Белорус. гос. ун-т, Нац. центр зак-ва и прав. исследований Респ. Беларусь. Минск: Позитив-центр, 2010. С. 436–441 ; Її ж. Еколого-правові засади публічно-приватного партнерства в Україні. *Актуальні правові проблеми публічно-приватного партнерства у сфері аграрних, земельних, екологічних та космічних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2013 р.) / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького, Нац. акад. наук України. Київ: Прінт-Сервіс, 2013. С. 25–30; Її ж. Проблеми методології науки екологічного права щодо його предмета. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 груд. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, НАПрН України. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. С. 44–47 ; Її ж. Інтеграційний та диференційні підходи в теорії екологічного права: проблеми методології науки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2015. Вип. 1 (100). С. 7–11 ; Правові форми екологічного контролю: навч. посіб. / за ред. М. В. Красної; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Правова єдність: Алерта, 2012. 760 с.

⁴ Гвоздик П. О. Правові засади збереження біологічного різноманіття: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1999. 182 с.

Г. В. Анісімова¹, У. В. Антонюк², Н. В. Барбашова³, І. В. Бригадир⁴,
А. С. Євстігнєєв⁵, Н. Л. Ільїна⁶, Ю. А. Краснова⁷, Н. О. Максимен-

¹ Анісімова Г. В. Современные проблемы развития науки экологического права и законодательства: междисциплинарный аспект. *Leges et vita (Закон и жизнь)*. 2016. № 2/2 (290). Февраль. С. 3–7; Ї ж. Інтеграція природно-правової доктрини до еколого-правової науки, доктрини, політики й законодавства: деякі аспекти. *Теорія і практика правознавства*: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 1. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/71672/66676>; Ї ж. Правові проблеми додержання вимог екологічної безпеки при забезпеченні громадян питною водою. Проблеми законності. 2010. Вип. 112. С. 57–69; Ї ж. Теоретико-правові аспекти наближення екологічного законодавства України до вимог ЄС. *Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.) / ред. кол.: В. І. Андрейцев [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т; Євраз. асоц. правничих шкіл і правників. Дніпро: НГУ, 2016. С. 128–134; Ї ж. Формування державної екологічної політики в контексті сталого розвитку України. *Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 2 груд. 2016 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2016. С. 55–58; Ї ж. Актуальні проблеми екологізації сталого розвитку України. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12-13 серп. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 37–40; Ї ж. Theoretical and legal issues of environmental security support in the innovative process in Ukraine. *Право та інновації*. 2017. № 1 (17). С. 70–76.

² Антонюк У. В. Правове забезпечення екологічної безпеки у діяльності залізничного транспорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 20 с.

³ Барбашова Н. В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1999. 18 с.

⁴ Бригадир І. В. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі автомобільного транспорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 20 с.

⁵ Євстігнєєв А. С. Проблеми нормативного регулювання окремих видів юридичної відповідальності як гарантії забезпечення екологічної безпечності землекористування в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 267–271; Його ж. Правове забезпечення вимог екологічної безпеки в процесі приватизації земель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 18 с.; Його ж. Пропозиції щодо правового регулювання попередньої оцінки екологічної безпечності спеціального природокористування. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 292–298.

⁶ Ільїна Н. Л. Організаційно-правові засади забезпечення екологічної безпеки у плануванні та забудові міст України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.

⁷ Краснова Ю. А. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі цивільної авіації України: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 188 с.

цева¹, М. І. Малишко², В. П. Непійвода³, М. О. Орлов⁴, Д. С. Піддубна⁵, Л. П. Решетник⁶, С. М. Романко⁷, М. Суярко⁸, В. І. Сіряк⁹, Т. О. Третяк¹⁰, М. О. Фролов¹¹, Ю. С. Шемшученко¹²,

¹ Максименцева Н. О. Правове забезпечення поводження з небезпечними відходами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 19 с

² Малишко М. І. Теоретико-правові основи та напрями забезпечення екологічної безпеки в Україні, Росії та інших країнах. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2003. Вип. 67. С. 80–88.

³ Непійвода В. П. Правове регулювання суспільних відносин щодо лісів у контексті сталого розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 223 с.

⁴ Орлов Н. А. Правовые проблемы обеспечения устойчивого развития Украины в сфере охраны окружающей среды: монография. Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. 318 с.

⁵ Піддубна Д. С. Правовий захист органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ 2015. 20 с.

⁶ Решетник Л. П. Екологічний ризик як ознака джерела підвищеної екологічної небезпеки. *Актуальні питання реформування правової системи України*: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29-30 трав. 2009 р.). Луцьк: Волин. обл. друкарня, 2009. С. 434–439.

⁷ Романко С. М. Економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.

⁸ Суярко М. Правове забезпечення екологічної безпеки у контексті сталого розвитку України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 5. С. 104–107.

⁹ Сіряк В. І. Правове забезпечення екологічної безпеки на територіях, що знаєли радіоактивного забруднення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.

¹⁰ Третяк Т. О. Реалізація права на екологічну безпеку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 16 с.

¹¹ Фролов М. О. Правові аспекти екологічного ризику: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 211 с.

¹² Шемшученко Ю. С. Міжнародні аспекти охорони природи. Київ: Вища шк., 1985. 56 с.; Його ж. Нові організаційні форми здійснення правознавчих наукових досліджень. *Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. Вип. 13. Київ: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2002. С. 3–10; Його ж. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с европейским правом. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / под ред. і с предисл.: Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. Киев: Юринком Интер, 2003. С. 35–40; Його ж. Правовые проблемы экологии. Киев: Наук. думка, 1989. 231 с.; Его же. Государственное управление охраной окружающей среды в СССР (проблемы теории и практики): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Киев, 1978. 35 с.; Його ж. Экологическая конституция Земли: концептуальные подходы. Государство и право. 2008. № 6. С. 23–26; Його ж. До історії розвитку українського екологічного законодавства: [підрозд. 2.1] // *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Т. 4. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. Харків: Право, 2008. С. 152–160; Його ж. Всесвітній договір про екологічну безпеку

О. А. Шомпол¹, М. В. Шульга², В. О. Юрескул³, В. В. Ярчак⁴ та ін.

Разом із цим зазначена тематика є об'єктом дослідження представників суміжних галузей наукових знань (аграрного, земельного, природоресурсного права), а саме А. П. Анісімова⁵, А. І. Бобильова⁶, О. В. Гафурової⁷, В. М. Єрмоленка⁸,

Землі як системообразуючий акт міжнародного екологічного права: [підрозд. 2.5] // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4 ... С. 236–242; Його ж. Плюс екологізація всей Землі (проблеми кодифікації міжнародного екологічного права). *Екологічне право*. 2009. 2 (№ 2-3). С. 82–84; Его же. Актуальні проблеми кодифікації національного і міжнародного екологічного права. *Право України*. 2011. № 3/4. С. 4–11; Його ж. Сучасний стан правової системи України: міжнародні правові орієнтири // Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України. Київ: Юрид. практика, 2013. С. 23–29 та ін.

¹ Шомпол О. А. Вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку в контексті міжнародно-правових зобов'язань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 18 с

² Шульга М. В. Правові проблеми екологічної безпеки при здійсненні земельної реформи. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Вип. 2. Харків: Право, 2002. С. 93–104; Її ж. Земельно-правове забезпечення сталого розвитку сільських територій // Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2016. С. 155–178; Її ж. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій: стан та перспективи. *Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-й річч. створ. Дон. нац. ун-ту та 30-й річ. створ. каф. госп. права Дон. нац. ун-ту (м. Вінниця, 14–15 трав. 2015 р.) / за заг. ред. А. Г. Бобкової. Вінниця: ДонНУ, 2015. С. 218–220.

³ Юрескул В. О. Правове регулювання поведінки з побутовими відходами в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с

⁴ Ярчак В. В. Правове регулювання запобігання негативного впливу на довкілля об'єктів підвищеної екологічної небезпеки: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 237 с.

⁵ Анисимов А. П. Правовые проблемы обеспечения устойчивого развития сельских территорий. *Правовое регулирование аграрных, земельных отношений, природопользования и охраны окружающей среды в сельском хозяйстве в России, Украине, Белоруссии, Казахстане, других странах СНГ и государствах ЕС: состояние, проблемы, пути совершенствования*: сб. науч. труд. Москва: РСХА, 2009. Т. 1. С. 172–176.

⁶ Бобылев А. И. Теоретические вопросы правового регулирования социального развития села. *Аграрное и земельное право*. 2007. № 12 (36). С. 73–76.

⁷ Гафурова О. В. Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія / за заг. ред. В. М. Єрмоленка. Київ: Ірідіум, 2014. 480 с.

⁸ Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». Науковий вісник Національного університету біоресурсів

М. І. Козиря¹, І. І. Каракаша², І. П. Кузьмич³, П. Ф. Кулинич⁴,
Т. В. Курман⁵, В. Л. Мунтяна⁶,

і природокористування України: Серія «Право». 2010. Вип. 156. С. 50–59; Єрмоленко В. М., Семчик В. І. Доктринальні проблеми сучасного аграрного права // *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права* / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Харків: Право, 2013. С. 736–775; Його ж. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії в сільському господарстві. *Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-й річн. створ. Дон. нац. ун-ту та 30-й річ. створ. каф. госп. права Дон. нац. ун-ту ...* С. 214–216.

¹ Козыр М. И. Аграрное право России: проблемы становления и развития: монография. Москва: Право и государство, 2003. 208 с.; Его же. Аграрное право России: состояние, проблемы и тенденции развития. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 336 с.

² Каракаш І. І. Щодо складових предмета та визначення поняття сучасного земельного права України. *Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: зб. наук. пр. «круглого столу»* (м. Київ, 19 жовт. 2012 р.) / редкол. Г. І. Балуєк [та ін.]. Київ: Б. в., 2012. С. 263–270. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1193/1/Rozvutok_nauk_2012.pdf.

³ Кузьмич И. П. Правовое обеспечение развития социальной сферы села в Республике Беларусь. *Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Луцьк, 10–11 верес. 2010 р.) / за заг. ред. А. М. Статівки та ін. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. С. 118–122.

⁴ Кулинич П. Ф. Правове забезпечення екологічної безпеки агросфери: постановка проблеми. *Актуальні проблеми становлення і розвитку екологічної безпеки в Україні: матеріали наук.-практ. «круглого столу»* (м. Київ, 28 берез. 2014 р.) / ред. кол.: М. В. Краснова [та ін.]; КНУ ім. Т. Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А. В., 2014. С. 79–81.

⁵ Курман Т. В. Агросфера як основа сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. Київ, 2014. Вип. 197, ч. 2. С. 48–54; Її ж. Екологізація сільськогосподарського виробництва як передумова його сталого розвитку. *Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі: матеріали круглого столу* (м. Харків, 13 черв. 2014 р.): зб. тез наук. доп. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2014. С. 112–114; Її ж. Поняття, ознаки, основні категорії та принципи продовольчої безпеки // *Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія* / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко [та ін.]; за ред. В. Ю. Уркевича, М. В. Шульги; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: ФОП Шевченко С. О., 2013. С. 9–36.

⁶ Мунтян В., Носік В., Беляневич О. Земельне, аграрне, екологічне, господарське право у правовій системі України: історія, теорія, практика. *Право України*. 2010.

В. В. Носіка¹, В. І. Семчика², А. М. Статівки³, Н. І. Титової⁴,

№ 2. С. 287–292 ; Его же. Правовые проблемы рационального природопользования. Киев: Изд-во Киев. гос. ун-та, 1973. 181 с.

¹ Носік В. В. Земельно-правові проблеми забезпечення сталого розвитку України. *Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-й річниці створення Дон. нац. ун-ту та 30-й річниці створ. каф. господарського права Дон. нац. ун-ту ... С. 209–211 ; Його ж. *Проблеми методології й методики дослідження вивчення та викладання аграрного, земельного і екологічного права в Україні*: зб. матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9–10 верес. 2016 р.) / відп. ред. І. І. Каракаш. Одеса: Юрид. літ., 2016. С. 47–50.

² Семчик В. І. Доктринальні проблеми сучасного аграрного права // *Правова доктрина України*: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Харків: Право, 2014. 848 с. ; Його ж. *Правові засади аграрної реформи та проблеми її реалізації. Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні*: монографія / кол. авт.; за ред. В. І. Семчика. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 21–24 ; Його ж. *Становлення правового забезпечення публічно-приватного партнерства в аграрній сфері України // Правові проблеми публічно-приватного партнерства в аграрних і земельних відносинах*: монографія / за ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулинича. Київ: Наук. думка, 2015. С. 7–22 ; Його ж. *Правове регулювання інвестиційної діяльності у сільському господарстві // Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання*: монографія / кол. авт.; за ред. В. І. Семчика. Київ: ТОВ Юридична думка, 2008. 252 с.

³ Статівка А. М. Актуальні питання правового забезпечення аграрної політики і сталого розвитку сільських територій // *Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика*: монографія / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. А. М. Статівки. Харків: ФІНН, 2010. С. 33–50 ; Його ж. *Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні*: монографія. Харків: Право, 2007. 208 с. ; Його ж. *Правове забезпечення комплексного розвитку сільських територій // Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення*: монографія / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ: Видавець О. М. Ешке, 2014. С. 244–265 ; Його ж. *Від пріоритетності й протекціонізму сільського господарства до його сталого розвитку: правові питання*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 70- річчю Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2010. Т. 1. С. 53–55.

⁴ Титова Н. І., Нацюк А. А. До поняття та характеристики аграрного законодавства України. *Держава і право*: зб. наук. пр.: Юрид. і політ. науки. 2003. Вип. 11. С. 393–398 ; Її ж. *Предмет, метод, принципи і система аграрного права. Аграрне право України: підручник* / за ред. О. О. Погрібного. Київ: Істина, 2004. С. 6–15.

В. Ю. Уркевича¹, В. З. Янчука², Н. О. Мартинової³, О. М. Савельєвої⁴ та інших галузей⁵.

¹ Уркевич В. Ю. Загальна характеристика правового регулювання продовольчої безпеки // Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. П. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Харків: ФОП Шевченко С. О., 2013. С. 37–51 ; Його ж. Органічне сільськогосподарське виробництво: правові питання розвитку в аспекті євроінтеграції України. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 трав. 2015 р.), присвяч. 90-річчю від дня народж. акад. В. З. Янчука. Київ: Б. в., 2015. С. 75–77 ; Його ж. Про категорію «сталий розвиток сільських територій». *Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природодоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (м. Біла Церква, 21–22 трав. 2010 р.). Біла Церква: БНАУ, 2010. С. 24–26.

² Янчук В. З., Янчук В. В. Загальна теорія аграрного права // Аграрне право України: підручник / В. З. Янчук, В. І. Андрійцев, С. Ф. Василюк та ін.; за ред. В. З. Янчука. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С. 12–36.

³ Мартинова Н. О. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 193 с

⁴ Савельєва О. М. Предмет аграрного права України в умовах сталого розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 220 с.

⁵ Див.: Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини і громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 24 с. ; Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав громадян на екологічну інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 18 с. ; Стороженко С. В. Адміністративно-правове забезпечення екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с. ; Липій Є. А. Адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2012. 19 с. ; Грушкевич Т. В. Інформаційно-правове забезпечення конституційних екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2012. 19 с. ; Бондаренко В. В. Адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2012. 16 с. ; Парубець Ю. Г. Адміністративно-правові засади взаємодії державних органів влади з інститутами громадянського суспільства у забезпеченні екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 21 с. ; Гамалюк Б. М. Оптимізація державно-управлінської діяльності із забезпечення екологічних прав особи в Україні: автореф. дис. ... канд. держ. упр. Львів, 2014. 20 с. ; Федорчек В. В. Механізми розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. держ. упр. Одеса, 2013. 20 с. ; Obikhod A. A., Ambrosenko O. P. Evaluation methodology for competitive ecological potential in the context of ensuring ecological safety of Ukraine. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 5. С. 229–240 ; Дзьобань О. П., Соснін О. В. Теоретичні основи національної безпеки України: навч. посібник Київ: Освіта України, 2009. 384 с. ; Козаченко Т. П. Механізми реалізації державної політики у сфері поводження з твердими побутовими відходами: автореф. дис. ... канд. держ. упр. Одеса, 2011. 20 с. ;

Вагомий внесок у становлення концепції сталого розвитку зробили учасники Римського клубу, зокрема, Донелла і Деніс Медоузи, О. Кінг, А. Печчеї, а також Комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку під керівництвом Г. Х. Брундтланд¹. До сказаного варто додати, що витоками даної концепції можна назвати праці класиків економічної науки Т. Мальтуса, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, Р. Солоу, Й. Шумпетера, а також академіка В. І. Вернадського. Крім того, різноманітні аспекти сталого розвитку економіки розглянуто у роботах багатьох іноземних і вітчизняних дослідників, зокрема, В. Базилевича, І. Бистрякова, О. Білоруса, Н. Белікової, Дж. Бойда, А. Болдака, С. Войтка, З. Герасимчук, К. Джалала, С. Дорогунцова, К. Єфремова, М. Згуровського, Л. Масловської, Ю. Мацейка, Л. Мельника, Л. Нельсон, Ш. Омарова, О. Ральчука, П. Роджерса, Л. Руденка, С. Руза, А. Садовенка, В. Середи, С. Телешевської, Т. Тимочко, В. Трегобчука, М. Хвесика, Ю. Хвесик, Л. Хенса та ін. Питанням ролі інновацій і відповідальної діяльності бізнесу для забезпечення сталого розвитку

Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку). Ірпінь: Акад. ДПС України, 2000. 304 с. ; Норов В. М. Адміністративна діяльність органів державної влади щодо охорони довкілля: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя: 2011. 20 с. ; Шубравська О. В. Сталій розвиток агропродовольчої системи України: дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2003. 409 с. ; Шаповалова О. В. Адаптація господарського законодавства до вимог сталого розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук, Луганськ, 2007. 511 с. ; Павліха Н. В. Організаційно-інституційні засади сталого просторового розвитку регіону: теорія, методологія, механізми: дис. ... д-ра екон. наук. Львів, 2007. 490 с. ; Вахович І. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: дис. ... д-ра екон. наук. Луцьк, 2008. 560 с. ; Герасимчук З. В. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та методики): дис. ... д-ра екон. наук. Львів, 2001. 522 с. ; Тараріко Ю. О. Наукові основи формування моделей сталого розвитку агроєкосистем в Лісостепу та Поліссі України: дис. ... д-ра с.-г. наук. Київ, 2003. 361 с. ; Огневюк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): дис. ... д-ра філос. наук. Київ, 2003. 412 с. ; Борщук С. М. Теоретико-методологічні основи системного аналізу сталого розвитку еколого-економічних систем: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Львів, 2009. 36 с. ; Лавров В. В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук. Київ, 2009. 44 с. та ін.

¹ Brundtland G. H. Environment: a decisive battle. World Commission on Environment and Development, Our Common Future (Brundtland Report). New York: Oxford University Press, 1987. P. 291.

відведено важливе місце у працях Д. Баюри, Н. Гражевської, І. Єгорова, О. Жилінської, І. Лебедева, І. Маркіної, Р. Нідумолу, І. Одотюка, К. Прахалада, М. Рангасвами, М. Саприкіної, Н. Супрун, І. Тараненко, Ю. Ткаченко, Л. Федулової, С. Фірсової, О. Черняка та ін.

Як бачимо, окресленою проблемою цікавиться велика кількість науковців. Звісно, кожен із них має своє бачення, обстоює власну позицію. Невипадково Н. О. Мартинова зазначає, що тлумачення самого терміна «сталий» спровокувало безліч дискусій. З огляду на це нині існує низка дефініцій словосполучення «сталий розвиток», визначення якого постійно вдосконалюється й доповнюється. Можна припустити, що відсутність загальноприйнятого трактування пояснюється складністю, оскільки воно містить численні аспекти розвитку цивілізації та стосується майбутнього людства, яке має властивість розвиватися різнобічно й непередбачувано. У цілому термін «сталий розвиток» походить від англійського – «sustainable development», де «sustainable» означає підтримувальний, тривалий, сталий, безперервний, а «development» – розвиток, розробка, створення, освоєння, побудова, удосконалення, зростання, формування, розширення та ін. Проте цей термін навіть в офіційно прийнятих перекладах з різних мов світу неоднаковий. Наприклад: з французької він перекладається як довготривалий розвиток, з італійської – заслугуючий підтримки розвиток, з німецької та японської – тривалий розвиток, зі шведської – сталий розвиток, з норвезької – міцний розвиток¹. Одні дослідники наголошують, що ці два поняття взаємовиключають одне одного, оскільки, якщо є розвиток, то стабільності вже бути не може. Інші, навпаки, відстоюють думку, що сталий розвиток інтерпретується як характеристика процесу, який формує позитивний тренд розвитку певних параметрів територіальної соціально-економічної системи².

З точки зору семантики термін «сталий розвиток» часто ототожнюють з поняттям «стійкий розвиток» або ж стверджують, що замість

¹ Мартинова Н. О. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 15–16. 193 с.

² Рябкова С. А. Возникновение и основные проблемы вхождения понятия «устойчивое развитие» в современную науку. *Международный электронный журнал. Устойчивое развитие: наука и практика*. 2009. № 1 (2). URL: www.yrazvitie.ru.

терміна «сталий» доцільніше застосовувати «стійкий». Зокрема, категорію «стійкий розвиток» зустрічаємо у дослідженні теоретичних питань соціального розвитку села А. І. Бобильова¹. Таким чином, враховуючи міжнародний правовий досвід і численні наукові праці, присвячені даному питанню, можна зробити висновок, що перевага надається саме поняттю «сталий розвиток», з цього і будемо виходити надалі².

Однак, крім вказаної, існує ще одна проблема у науковій літературі досить різнопланово розкриваються теоретичні й практичні питання сталого розвитку. Як наслідок, ефективність регламентації відносин щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах сталого розвитку наразі залишається на недостатньо високому рівні. Тому уявляється доцільним переглянути наукові підходи до встановлення суті і трактування терміна «сталий розвиток». Завдяки цьому, на наше переконання, реалізація загальносвітової концепції стане об'єктивним фактором трансформації Україною міжнародних правових зобов'язань із регулювання суспільних відносин у сфері екологічної безпеки на засадах екологізбалансованого використання природних ресурсів і зменшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище в поєднанні із забезпеченням економічної і продовольчої безпеки як національної в окремій державі, так міжнародної у світовому просторі.

Як вказує Н. Д. Янчук, «правове забезпечення сталого розвитку – це нормативно-правовий процес, спрямований на врегулювання суспільних відносин, які складаються між державою та її органами, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з приводу забезпечення соціально-економічного розвитку з метою задоволення як нинішнім, так і майбутнім поколіннями різноманітних потреб (фізіологічних, економічних, духовних тощо) в процесі взаємодії з природою»³.

¹ Бобылев А. И. Теоретические вопросы правового регулирования социального развития села. *Аграрное и земельное право*. 2007. № 12 (36). С. С. 73–76.

² Мартинова Н. О. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 193 с.

³ Янчук Н. Д. Правове забезпечення концепції сталого розвитку сучасної

При цьому необхідною умовою є врахування сучасних реалій, постійних змін, що відбуваються в екологічному законодавстві, а також новітніх концепцій його подальшого розвитку. Через вплив права екологічної безпеки на суспільне життя в цілому суттєво розширюється й система екологічних правовідносин, що ґрунтуються на пріоритеті вимог такої безпеки. На цей час можна стверджувати, що нині відбувається екологізація всього законодавства, тобто відбиття екологічних вимог знаходить своє відображення в актах «неекологічного» законодавства (адміністративного, цивільного та ін.), що має об'єктивні юридичні підстави, чітко виражені в конституційно-правових нормах.

У цьому контексті доречно нагадати, що ще на початку 90-х рр. правознавці констатували факт залежності стану екологічних проблем від трьох основних тенденцій: 1) гуманізації охорони навколишнього середовища, що висуває на перше місце загальнолюдські пріоритети, насамперед право людини на чисте, здорове, сприятливе для життя навколишнє середовище, моральний і юридичний обов'язок кожного члена суспільства зберігати й поліпшувати природне середовище; 2) економізації охорони навколишнього середовища, в результаті якої на основі аналізу розвитку економічного стимулювання підприємств екологічна безпека стає обов'язковою умовою господарської діяльності; 3) інтернаціоналізації охорони навколишнього середовища, оскільки природа не має державних кордонів, вона є загальною і єдиною в масштабі нашої планети¹.

Міжнародне співтовариство наприкінці ХХ ст. обрало нову парадигму сталого розвитку, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні. Термін «сталий розвиток» (sustainable development) вперше з'явився у доповіді «Наше спільне майбутнє» Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку (WCED) – Комісія Брундтланд (1987 р.). Так, як у ній наголошувалося, що основою

держави: теоретико-компаративістський аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. С. 10. 20 с.

¹ Правовая охрана окружающей природной среды в старнах Восточной Европы: учеб. пособие для юрид. ВУЗов, междунар. кол. авт. под ред. проф. В. В. Петрова. Москва, 1990. 252 с.

сталого розвитку є створення не лише нового економічного, фінансового, технологічного, а й екологічного світопорядку, в якому всі складові однаково важливі. Як правило, складовими сталого розвитку вважають економічну, екологічну, соціальну, а також інноваційну. Остання, у свою чергу, через синергетичну взаємодію з економічною, екологічною і соціальною складовими створює можливості для ефективної соціально-економічної діяльності та якісної зміни управлінських підходів і засобів втілення концепції сталого розвитку.

До сказаного додаємо, що у дисертаційному дослідженні І. В. Андрусяк виокремлено п'ять етапів еволюції концепції сталого розвитку: 1) *підготовчий*, зумовлений необхідністю розгляду теорій, які частково описували окремі аспекти взаємозв'язку «людина-природа-суспільство»; 2) *етап зародження* концепції сталого розвитку, що ознаменувався заснуванням Римського клубу та проведенням першої Конференції ООН з довкілля, коли глобальні проблеми було піднято на світовому рівні; 3) *етап формування концептуальних засад*, упродовж якого Комісією Брундтланд дано визначення поняття «сталий розвиток», прийнято «Порядок денний на XXI століття» задля досягнення сталого розвитку, створено Комісію ООН зі сталого розвитку та дано старт цілій епосі, започаткованій Цілями розвитку тисячоліття; 4) *етап зрілості*, який співпав із проведенням Всесвітнього саміту зі сталого розвитку та прийняттям на наступній зустрічі, яка проходила за 20 років після «Саміту Землі», документа «Майбутнє, якого ми прагнемо», саме в цей час світовою спільнотою було визнано необхідність повсюдного втілення концепції сталого розвитку; 5) *сучасний етап масового поширення, втілення і реалізації концепції*, яка отримала міжнародне визнання й потребує імплементації на глобальному, національному й мікрорівнях, що стимулюється встановленням нових правил гри для країн, корпоративного сектору та всього суспільства, закріплених в цілях сталого розвитку, досягнення яких є першочерговим завданням до 2030 р.¹

¹ Андрусяк І. В. Інноваційне забезпечення сталого розвитку економіки України: автореф. дис. ... канд. економ. наук. Київ, 2017. С. 7. 20 с.

З огляду на наведене варто зупинитися ще на одному моменті, категорії «екологічна безпека», що з'явилася в українському законодавстві з прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.¹, де в окремому розділі під цією ж назвою проголошувалося, що держава дбає про екологічну безпеку громадян, генофонд народу, його молодого покоління, а отже, має право заборонити будівництво і припинити функціонування будь-яких об'єктів, що становлять загрозу цьому. У ній, крім того, «екологічна безпека» визнається одним з основних принципів державної політики. Пізніше, тобто з прийняттям Основного Закону України (28 червня 1996 р.)², це поняття отримує конституційне закріплення (ст. 16). До того ж гарантується забезпечення і захист економічної та інформаційної безпеки (ст. 17), що віднесено до обов'язків і найважливіших функцій держави, а також до справи всього Українського народу. Разом із людиною, її життям і здоров'ям, честю, гідністю й недоторканністю безпека проголошується найвищою соціальною цінністю (ст. 3), стає невід'ємною складовою сталого розвитку України.

Підсумовуючи, можемо додати, що в сучасних умовах під «сталим розвитком» у сфері екології доцільно розуміти передусім можливість звести до мінімуму майбутні ризики несприятливого, небезпечного характеру як результат поточних дій. Це насамперед стосується різноманітних екологічних наслідків, таких як повна втрата невідновлюваних природних ресурсів як джерел мінерально-сировинної бази, енергії, біологічного й ландшафтного різноманіття, забруднення водних ресурсів, що спричиняє незворотні наслідки, зниження родючості ґрунтів, руйнування озонового шару Землі і зміна клімату, зниження якісного рівня життя, погіршення здоров'я людей та ін. Ігнорування інвесторами й менеджерами подібних загроз призводить до нестабільності у фінансовій й економічній системах, кризових і негативних наслідків минулої господарської діяльності, які дорого обходяться господарюючим суб'єктам зараз. Мабуть, враховуючи все це, І. В. Андрусак пропонує розглядати сталий розвиток як глобальний механізм забезпечення ефективної діяльності зацікавлених осіб у всіх

¹ *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

² *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

сферах життєдіяльності шляхом справедливого використання ресурсів і задоволення потреб, створення умов для розвитку людського потенціалу, реалізації нових наукових і технічних знань з усвідомленням своєї відповідальності перед сучасним і майбутніми поколіннями за збереження цілісності природного середовища¹.

Згодом термін «сталий розвиток» використано у матеріалах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992). Згідно з прийнятим визначенням сталим розвитком визнається процес, у рамках якого розвиток відбувається без нанесення шкоди ресурсам і їх виснаження, що й робить розвиток можливим. Це досягається або таким управлінням ресурсами, за якого вони можуть відновлюватися з тією ж швидкістю, з якою вони використовуються, або переходом від повільно відновлюваних ресурсів до швидко поновлюваних. Після зустрічі на вищому рівні в Ріо-де-Жанейро концепція «сталого розвитку» почала домінувати на національному й міжнародному рівнях. Хоча вона поширюється майже на все екологічне право та його підгалузі, її зміст і статус залишаються дискусійними. Виникають проблеми, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності у сфері «зелених» технологій, заохоченням нових моделей бізнес-практик, розробленням і втіленням новітніх вимог до впровадження й фінансування проектів у сфері розвитку з урахуванням їх наслідків для довкілля, здоров'я людини, прав громадян тощо.

Примітно, що і в нашій державі існувало й існує розуміння того, що природні ресурси не є невичерпними, що необхідно їх відтворювати (поновлювати і бережливо використовувати). Так, ще у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991) охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини проголошено невід'ємною умовою сталого економічного й соціального розвитку країни². Законом визначено також загальні принципи екологічної безпеки, а саме: а) охоро-

¹ Андрусак І. В. Інноваційне забезпечення сталого розвитку економіки України. : автореф. дис. ... канд. економ. наук. Київ, 2017. С. 4. 20 с.

² *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

на навколишнього природного середовища; б) правове забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини як невід'ємна умова сталого економічного й соціального розвитку країни тощо. Другий принцип екологічного права належить до основних (ст. 3), і, по суті, зводиться до того, що за допомогою правових та інших заходів забезпечується підтримка безпечного стану навколишнього природного середовища для життя і здоров'я громадян, довкілля в цілому.

У поресурсовому законодавстві (наприклад, у Земельному кодексі України (п. «д» ч. 1 ст. 5)), у свою чергу, акцентується на принципах, завдяки дотриманню яких забезпечуються перевага екологічних вимог над іншими. До них належать: а) пріоритетність вимог екологічної безпеки; б) обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів і лімітів використання природних ресурсів; в) гарантування екологічно безпечного середовища для життя й здоров'я людей. Їх відмінною рисою є підтримання екологічної рівноваги на території України. Більш того, у Кодексі виокремлено розділ, присвячений заходам із забезпечення екологічної безпеки при провадженні різних видів господарської діяльності, які можуть негативно впливати на навколишнє природне середовище, життя і здоров'я людини. Вимоги екологічної безпеки також закріплені в обов'язкових нормах, правилах, стандартах, що стосуються охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів тощо.

Незважаючи на сказане, основою формування державної екологічної політики України в контексті сталого розвитку слугує конституційно-правова доктрина, яка являє собою сукупність філософських і правових ідей концептуального рівня, які знайшли відображення в приписах Конституції України та в інших законодавчих актів. Лейтмотивом можна вважати те, що визначаються напрямки розвитку держави і суспільства, національної правової системи¹. Під конструкцією «конституційно-правова доктрина», як правило, розуміють цілісну систему нормативно закріплених ідей і поглядів, що й дозволяє вести мову про розвиток еколога-правової доктрини у цій системі.

¹ Тодика Ю.М. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства: навч. посібник. Харків: Факт, 2001. С. 146–147.

У ст. 16 чинної Конституції України в акумульованому вигляді сформульовано головні напрями цієї політики: а) гарантування екологічної безпеки; б) підтримання екологічної рівноваги на території України; в) подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу; г) збереження генофонду Українського народу¹. У той же час слід брати до уваги й той факт, що конституційними засадами екологічної політики є: право власності на природні ресурси (ст. 13); право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50); земля проголошена основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14); кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66). Низка норм Основного Закону присвячена визначенню основ діяльності й компетенцій державних органів в екологічній сфері (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України). Зокрема, вони мають право приймати відповідні нормативно-правові акти (ст. 92, 106, 116 та ін.). У Конституції також йдеться й про повноваження Автономної Республіки Крим (ст. 138) та органів місцевого самоврядування (ст. 142) у вирішенні питань охорони довкілля й раціонального природокористування.

Наведене зайвий раз підтверджує, що в нашій державі правова база існує, більш того, вона відповідає світовим стандартам. Проте не все так добре із втіленням приписів у життя. Щоправда, сьогодні процес виконання Україною своїх не лише міжнародних зобов'язань, а й перед власним народом в екологічному секторі ускладнився економічною й політичною ситуацією в країні. Звісно, за таких умов, еколого-правова наука повинна сприяти в першу чергу прийняттю нормативно-правових актів, розробленню змін до Конституції України, щоб не критикувати потім наявні законодавчі недоліки, усувати

¹ Гетьман А. П. Науково-методологічні чинники екологічної політики України в сучасних умовах. *Формування суспільної політики: теоретичний, практичний та правовий аспекти: Десяті харківські політологічні читання*. Харків: Ксилон, 2000. С. 77.

дефекти і прогалини. Крім того, залишаються невирішеними й дискусійними питання впровадження міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки, приміром, безпеки харчових продуктів у світлі європейських стандартів якості та ін. Зрозуміло, вони потребують наукового обґрунтування.

Завдяки глибокому вивченню окреслених проблем і відповідно до конституційних положень були розроблені такі правові акти: угода¹; Концепція (основи державної політики) національної безпеки України²; закони України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»³, «Про основи національної безпеки України»⁴ та ін. Підвищення рівня екологічної безпеки населення і території країни було передбачене й Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р⁵

Крім того, згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV розроблено й затверджено Президентом України Стратегію національної безпеки України і Воєнну доктрину, а також доктрини, концепції, стратегії і програми, якими окреслено цілі й цільові настанови і визначено керівні принципи воєнного будівництва, напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України. Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України – це документи, обов'язкові для виконання, основа для розробки конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки. Виходячи з цього вважаємо за доцільне сприйняти також програми охорони довкілля, з екологічної безпеки в умовах сталого розвитку нашої країни, та інші нормативно-правові до-

¹ *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38–39. Ст. 248.

² Там само. 1997. № 10. Ст. 85; 2001. № 9. Ст. 38. З набранням чинності Закону України «Про основи національної безпеки України» втрачає чинність вказана Концепція. Див.: *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 1433.

³ Там само. 2011. № 3. Ст. 158.

⁴ Там само. 2003. № 29. Ст. 1433.

⁵ Там само. 2007. № 79. Ст. 2961.

кументи, які мають враховувати засади еколого-правової доктрини та національної екологічної політики. Йдеться, зокрема, про те, що слід брати до уваги приписи чинних актів.

Наприклад, згідно з нормами Закону «Про основи національної безпеки України», в якому закріплені основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, в Україні гарантується безпека особі, суспільству і державі від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. У той же час в ньому вказано, що загрозами стабільності в суспільстві в екологічній сфері є: а) нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлюваних, так і відновлюваних; б) неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи; в) погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень і зниження якості води; г) неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин і похідних продуктів; д) неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності; ж) посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема, генетично змінених та біотехнологій; з) застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів (ст. 7). Для цього варто додати, загрози в екологічній галузі переплітаються із загрозами у сфері цивільного захисту та економічної безпеки. Як відомо, у сфері цивільного захисту передусім йдеться про: невідповідність сучасним викликам стану єдиної державної системи цивільного захисту, сил цивільного захисту, їх технічного оснащення; значне антропогенне і техногенне перевантаження території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; погіршення технічного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на річці Дніпро; непідтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України; небез-

пеку техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму. У сфері економічної безпеки слід вести мову про: істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного й технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, у тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромисловому комплексі, системах життєзабезпечення; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави, тощо.

Об'єктами екологічної безпеки відповідно до ст. 3 даного Закону виступають: людина і громадянин (їх конституційні права та свободи, перелік яких відповідно до Основного Закону України (ст. 22) не є вичерпним); суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси); держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність). Таким чином, об'єктами екологічної безпеки виступають життєво важливі інтереси суб'єктів безпеки, а саме: права, матеріальні й духовні потреби особи; природні ресурси та навколишнє природне середовище як матеріальна основа державного і суспільного розвитку. Людина у цьому випадку не тільки суб'єктом відносин по забезпеченню екобезпеки, а й об'єктом, який на собі відчуває негативний вплив і потребує правового захисту.

Враховуючи наведене вище і процес фундаменталізації правознавчої методології варто констатувати, що подальше становлення екологічного законодавства в контексті забезпечення сталого розвитку держави має базуватися на концепції антропологізації, відповідно до

якої людина стає центральним об'єктом екологічної безпеки, а її природні права поступово перетворюються на найважливішу складову предмета еколого-правової науки.

Крім того, виходячи з норм Основного Закону суб'єктами забезпечення екологічної безпеки є: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян.

Підсумовуючи, слід вказати, що правові приписи щодо забезпечення екологічної безпеки містяться в багатьох нормативно-правових актах¹, зокрема, у тих, що регламентують певні види господарської

¹ Див.: Конституція України, прийнята Законом України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 ; Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 1264-XII. Там само. 1991. № 41. Ст. 546 ; Про Основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. Там само. 2003. № 39. Ст. 351 ; Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XI. Там само. 1993. № 4. Ст. 19 ; Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. Там само. 1994. № 27. Ст. 218 ; Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР. Там само. 1998. № 38–39. Ст. 248 ; Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 45/95-ВР. Там само. 1995. № 8. Ст. 54 ; Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. Там само. 1995. № 27. Ст. 199 ; Про зону надзвичайної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 1908-III. Там само. 2000. № 42. Ст. 348 ; Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14.01.1998 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 15/98-ВР. Там само. 1998. № 22. Ст. 115 ; Про пестициди та агрохімікати: Закон України від 02.03.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 86/95-ВР. Там само. 1995. № 14. Ст. 91 ; Про захист прав споживачів: Закон України

діяльності або використання й охорону природних ресурсів. Це дозволяє стверджувати, що сьогодні в Україні вже сформувалася й продовжує вдосконалюватися науковцями й законотворцями система правових приписів щодо забезпечення екологічної безпеки як самостійного напрямку діяльності держави і суспільства, тому систему правових норм у цій сфері слід розглядати як самостійний складний правовий інститут галузі екологічного права.

Беручи до уваги предмет дослідження, вважаємо за доцільне проаналізувати найважливіші акти. Зрозуміло, що за логікою слід розпочати з розгляду Концепції (основ державної політики) національної безпеки України¹, де національна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей. Крім того, в акті наголошується, що вона досягається завдяки проведенню виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах діяльності, у тому числі й екологічній. Таким чином, цей правовий акт передбачив також особливу сферу національної безпеки – екологічну національну безпеку, що має принципове значення для правильного методологічного розуміння даної проблеми.

від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ. Там само. 1991. № 30. Ст. 379 ; Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/07-ВР. Там само. 1998. № 19. Ст. 98 ; Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 187/98-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 483 ; Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. Там само. 2011. № 3. Ст. 158 ; Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 2245-II. Там само. 2001. № 7. Ст. 268 ; Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Там само. 2000. № 15. Ст. 558 ; Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Там само. 2012. № 89. Ст. 3589 ; Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 14.01.2015 р. № 124-VIII. Там само. 2015. № 12. Ст. 306 та ін.

¹ *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст. 85; 2001. № 9. Ст. 38. Із набранням чинності Закону України «Про основи національної безпеки України» втрачає чинність указана Концепція. Див.: *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 1433.

Спираючись на конституційні положення, а головне, на принципи, зроблено певні кроки з формування загальних засад як сучасної екологічної політики України у питаннях забезпечення екологічної безпеки, так і сталого розвитку та екологізації українського суспільства. Останнє знайшло відображення в постанові Верховної Ради України «Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР¹. Зі змісту вказаного нормативно-правового акта впливає, що екологізація має проводитися за чотирма напрямками, а саме: суспільство, держава, законодавство та освіта, що тісно переплітаються з напрямками сталого розвитку. Проте еволюція соціуму довела, що доречно говорити ще й про три вектори, якими є екологізація юридичної науки і доктрини, державної політики. Наголосимо, що досить повільна розбудова системи екологічного законодавства України не дозволила реалізувати повною мірою вимоги названої постанови.

У цьому контексті слід зупинитися на одному моменті. Обрана світовим співтовариством парадигма сталого розвитку тісно пов'язана з сучасною еколого-правовою наукою і доктриною. Остання є різновидом галузевої правової доктрини, її системоутворюючою складовою, теоретико-методологічним фундаментом правової системи, джерелом (формою) екологічного права, що формується на підставі основоположних універсальних учень екологів-правознавців. Вона визначає стратегічні напрями державної екологічної політики, перспективи і вектори вдосконалення екологічного законодавства, сприяє запровадженню природно-правових підходів до загальнолюдських цінностей, науково обґрунтовує концептуальні підходи до вирішення проблем екологічного права, може виступати регулятором суспільних екологічних відносин. Головна функція еколого-правової доктрини – сприяння формуванню підґрунтя для правотворчості й правозастосування.

Звісно, еколого-правова наука розуміє і визнає існування зв'язку між правами людини, довкіллям і сталим розвитком. На підтверджен-

¹ *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38–39. Ст. 248.

ня вважимо, що ще в 1998 р. під егідою Організації Об'єднаних Націй було розпочато роботу з інтеграції прав людини у сталий розвиток у рамках Програми розвитку ООН (UNDP)¹, яка базується на праволюдському підході (right-based approach to development). Європейський Союз також визнає необхідність упровадження Стратегії сталого розвитку ЄС у права людини². При цьому слід наголосити, що перехід до сталого розвитку зумовлений не лише необхідністю забезпечення прав людини, а й розширенням співробітництва у галузі технологій, надання фінансової допомоги, посилення забезпечення безпеки на рівні світових стандартів.

Вбачається, що не випадково у п. 2 Йоганнесбурзької декларації зі сталого розвитку (2002 р.)³ проголошено прихильність народів світу до будівництва гуманного, справедливого і турботливого глобального суспільства, яке усвідомлює, що всі потребують поваги до людської гідності, а в п. 19 охарактеризовано систему негативних явищ несталого розвитку.

У підсумковому документі конференції ООН зі сталого розвитку РІО + 20 (Ріо-де-Жанейро, 20-22 червень 2012 р.)⁴ до переліку основних ціннісних орієнтирів (відповідно до п. 8) віднесено: *свободу, мир і безпеку, верховенство закону, гендерну рівність, прихильність побудови орієнтованого на розвиток справедливого і демократичного суспільства, визнання необхідності дотримання всіх прав людини*, у тому числі права на розвиток і належний рівень життя, а також право на найвищий рівень психічного і фізичного здоров'я (п. 138), репродуктивні права (п. 145), право на працю (п. 154), освіту (п. 152 й особливо п. 229), що поширюється й на освіту у сфері сталого розвитку (п. 233). Не можна не згадати і про право на достатній життєвий

¹ Oberleither G. Global Human Rights Institutions. Cambridge: Polity Press, 2007. P. 113.

² Pallemmaerts M., Azmanova A. (eds.) The European Union and Sustainable Development. Internal and External Dimensions. Brussel: Asp/Vubpress/Ura, 2006. P. 64.

³ Йоганнесбургская декларация по устойчивому развитию 2002 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml.

⁴ Будущее, которого мы хотим: итоговый документ конференции ООН РИО+20, принятый Резолюцией ГА ООН 66/288 от 11 сент. 2012 г. URL: <http://daccess-dds-ny.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/PDF/N1147612/pdf?OpenElement>.

рівень, що включає в себе право на достатнє, повноцінне і безпечне харчування (п. 108).

Крім того, для сучасної доктрини прав і свобод людини характерне розуміння того, що основною умовою їх найбільш повної й ефективної реалізації виступає стійкість як особливий якісний стан суспільних відносин на національному й міжнародному рівнях. По суті, ідея сталого розвитку передбачає перехід до нової моделі еколого-правових відносин, пов'язаних із приматом гідності людської особистості, її прав і свобод.

Так, в Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами – з іншого (від 27 червня 2014 р.), ратифікованій згідно із заявою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, зазначено, що «бажаючи досягти дедалі тіснішого зближення позицій з двосторонніх, регіональних та міжнародних питань, які становлять взаємний інтерес, ураховуючи Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС (СЗБП), у тому числі Спільну політику безпеки та оборони (СПБО)», провідною ціллю асоціації визнано: «сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах» тощо¹. Отже, наша держава в умовах сьогодення активно долучається до процесу реформ та адаптації законодавства, що сприятиме поступовій економічній інтеграції й поглибленню політичної асоціації.

Важливим з позицій прискорення євроінтеграційних процесів можна визначити Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, яким затверджено «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (далі – Стратегія). У цьому документі чітко вказані мета, вектори руху, дорожня карта, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. На жаль, серед провідних чотирьох векторів руху безпосередньо екологічного не

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (від 27.06.2014 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Find

передбачено. Виходячи з положень Стратегії, рух у першому напрямі має на меті забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом (відразу обрано пріоритетом подолання конфлікту економічних й екологічних інтересів), у другому (безпечовому) – гарантування безпечного стану довкілля й доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів і промислових товарів. Разом із названими екологічними прагненнями України Стратегією передбачене проведення 62 реформ і програм розвитку держави. Йдеться наприклад, про програму збереження навколишнього природного середовища, реформу у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів та інші, покликані забезпечити сталий розвиток і наближення до європейських стандартів. Проте вже минуло два роки, а в життя втілено наразі небагато взятих Україною зобов'язань в екологічній галузі.

Доцільно також звернути увагу на Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26 травня 2015 р. № 287/2015¹. Згідно із Стратегією передбачається, що до 2020 р. визначені нею пріоритети державної політики національної безпеки будуть збережені, а реформи, які за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, має здійснити наша держава, будуть проведені. У той же час серед загроз екологічній безпеці наголос зроблений на: надмірному антропогенному впливі й високому рівні техногенного навантаження на територію України; негативних екологічних наслідках Чорнобильської катастрофи; значному обсязі відходів виробництва та споживання і неналежному рівні їх вторинного використання, переробки й утилізації; незадовільному стані єдиної державної системи і сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля. Примітно, що в цьому нормативно-правовому акті загрози у сфері цивільного захисту наведено в переліку екологічних загроз, а пріоритетами забезпечення

¹ *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. Ст. 1353.

екологічної безпеки визначено: збереження природних екосистем, підтримку їх цілісності та функцій життєзабезпечення; створення ефективної системи моніторингу довкілля; ресурсозбереження, забезпечення збалансованого природокористування; зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення й відтворення родючості ґрунтів; очистку територій від промислових і побутових відходів; формування системи переробки й утилізації відходів виробництва та споживання; мінімізацію негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб.

Запровадження з 1 січня 2016 р. 17-ти Цілей сталого розвитку, проголошених у Резолюції «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», схваленої на Саміті 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у м. Нью-Йорк 25 вересня 2015 р., об'єктивізувало міжнародне визнання концепції сталого розвитку та набуття нею парадигмального значення в дослідницькій і практичній діяльності. Отже, розробка управлінських заходів як на рівні держав чи транснаціональних корпорацій, так і на рівні малих і середніх підприємств з позицій реалізації концепції сталого розвитку актуалізує виокремлення системоутворюючого ядра сталого розвитку, яким є інноваційне забезпечення. Інновації слід розглядати як джерело ефективних змін і рушійну силу гармонізованого й взаємозалежного соціального, економічного, екологічного розвитку суспільства в цілому та особистості зокрема, не збіднюючи їх майбутнього¹.

Однак не треба забувати й про те, що сучасна кризова екологічна ситуація значною мірою успадкована Україною від колишнього Радянського Союзу й спричинена такими факторами, як застарілість промислових потужностей, наявність великих залишків хімікатів і недостатність інвестицій у впровадження чистих технологій і під-

¹ Андрусак І. В. Інноваційне забезпечення сталого розвитку економіки України: автореф. дис. ... канд. економ. наук. Київ, 2017. С. 1. 20 с.

вищення енергоефективності. Українському суспільству, крім того, бракує свідомості й обізнаності з низки питань щодо захисту навколишнього природного середовища від негативного антропогенного впливу й особистих екологічних прав, публічних і приватних екологічних інтересів.

Незважаючи на це постійно ускладняється й прискорюється суспільне життя, формуються правовідносини, що мають міжгалузевий характер і не можуть регулюватися в межах окремої галузі (що цілком логічно і зрозуміло). Звісно, за таких умов виникає потреба в системному впливі, але не в масштабах всієї системи права. Оскільки це вимагає спеціального науково-філософського розгляду методологічної складової дослідження.

Звернення до методології має принципове значення для пошуків правових засад забезпечення сталого розвитку, що сприятиме більш глибокому аналізу змісту понять «сталій розвиток», «екологічна безпека», розуміння їх сутності, структури, динаміки. Сказане узгоджується із висловленою в юридичній літературі думкою про те, що методологічні підходи до дослідження екологічного права потребують подальшого вдосконалення, а екологічні проблеми при цьому необхідно розглядати в комплексі. Саме тому вузькоприкладний і спеціалізований аналіз у даній ситуації малопродуктивний і може мати лише допоміжне значення. Конструктивне осмислення екологічних проблем повинно базуватися на поєднанні системної й окремої методології з урахуванням усього комплексу соціальних, економічних, ідеологічних, правових та інших чинників. Усе це зумовлює необхідність використання комплексного підходу до вивчення екологічних суспільних відносин і формулювання системних рекомендацій з попередження, нейтралізації, ліквідації негативного впливу при забезпеченні вимог екологічної безпеки.

Роль науки у вирішенні сучасних проблем сталого розвитку України полягає в розробці теоретичних і методологічних основ подальшої модернізації державної екологічної політики, пріоритетними завданнями якої є охорона навколишнього природного середовища, раціональне й екологозбалансоване природокористування, забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території

України. Розробка науково-теоретичних, методологічних засад сприятиме створенню обґрунтованих з юридичної точки зору рекомендацій для вирішення практичних завдань за конкретними напрямками у сфері забезпечення екологічної безпеки. При цьому доцільно враховувати міжнародний досвід з удосконалення стратегії й системи заходів у сфері підтримки навколишнього природного середовища у належному стані. Отже, проведення науково-прикладних досліджень має допомогти у прийнятті політичних, правових, організаційних й управлінських рішень у сфері екології на всіх рівнях.

Однак при формуванні сучасних підходів до державної екологічної політики особливу увагу слід приділити європейським напрацюванням, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності й сталому розвитку нашої країни. Це, насамперед, пов'язано з оновленням і встановленням ефективного й дієвого правового механізму регулювання відносин у галузі забезпечення екологічної безпеки, оптимізацією системи державного управління в екологічній сфері.

З огляду на це Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI до стратегічних і визначальних напрямів інноваційної діяльності віднесено: впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії, нових технологій високотехнологічного розвитку, застосування технологій більш чистого виробництва й охорони навколишнього природного середовища тощо¹, що, звісно пов'язано й тісно переплітається із забезпечення екологічної безпеки. Крім того, головні напрями інноваційної діяльності в екологічній сфері відповідають як концептуальним положенням пріоритетів національної екологічної безпеки, так і підходам до сучасної еколого-правової доктрини, що, як уже наголошувалося, є основою для розвитку новітньої екологічної політики та законотворення.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС встановлює стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації вітчизняного законодавства до норм і правил ЄС. Наша держава забезпечуватиме по-

¹ *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 166.

ступову конвергенцію у сфері зовнішньої і оборонної політики та розширюватиме взаємодію у рамках Спільної безпекової й оборонної політики ЄС для посилення спроможностей сектору безпеки і оборони, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності. Спираючись на це, Стратегією національної безпеки України визначено пріоритети забезпечення екологічної безпеки, як-от: *збереження природних екосистем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення; ресурсозбереження, забезпечення збалансованого природокористування; зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення, відтворення родючості ґрунтів; очистка територій від промислових і побутових відходів; формування системи переробки й утилізації відходів виробництва і споживання тощо.*

Не слід також забувати і про розробку законопроекту «Про стратегічну екологічну оцінку», який досі знаходиться на доопрацюванні, бо його прийняття в поданій редакції не забезпечить належне виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань і впровадження ефективної процедури стратегічної екологічної оцінки як засобу реалізації й охорони конституційних екологічних прав та інтересів громадян, а відтак права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на вільний доступ до інформації про стан довкілля, на участь в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, гарантовані Конституцією України. Наразі прийнятий лише Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [1], який набуває чинності 18 грудня 2017 р. Цей Закон встановлює правові й організаційні засади оцінки впливу на довкілля, введення якої допоможе запобігти завданню шкоди довкіллю, забезпечити екологічну безпеку, охорону довкілля, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може значно впливати на довкілля, з урахуванням державних, громадських і приватних інтересів.

¹ Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>. (дата звернення 15.07.2017).

До того ж зараз нарешті завершено громадське обговорення на офіційному сайті Мінприроди України «Національної стратегії поводження з відходами». Її ухвалення й набрання чинності сприятиме забезпеченню екологічної безпеки населення і територій й піднесе системному державного екологічного управління на якісно новий європейський рівень.

До сказаного варто додати, що в умовах сьогодення Україні, як і іншим європейським державам, передусім слід звернути увагу на взаємодію і співвідношення економічної й екологічної безпеки. При цьому треба керуватися тим, що економічна й екологічна безпека – це складники національної безпеки, а також тим, що забезпечення екологічної безпеки й охорона навколишнього середовища розглядаються як основоположні імперативні приписи сучасної державної екологічної політики. Крім того, інтереси забезпечення економічної безпеки держави та захисту навколишнього природного середовища мають поєднуватися, а пріоритети безпеки життя й здоров'я населення над економічною вигодною неухильно дотримуватися. Отже, для незалежної України незмінною ціннісною парадигмою залишається забезпечення вимог екологічної безпеки, верховенства права, інтеграційної системи екологічного управління, основоположних свобод і прав людини, в тому числі й екологічних.

З огляду на вищевказане розглянемо ключові пріоритети забезпечення екологічної безпеки, а саме: збереження природних екосистем, підтримку їх цілісності й функцій життєзабезпечення. У цьому контексті викликають певний науковий інтерес висновки, отримані Р. А. Казак на основі проведеного огляду нормативно-правової бази й правової літератури щодо визначення поняття «біорізноманіття». Останнє розглядається як комплексний діапазон видів фауни, флори і середовищ існування (біотичного й абіотичного характеру, природного та антропогенного походження), які в синтезі складають основу оптимального функціонування екологічної системи планети. Завдяки підбору і встановленню змісту термінів науковець змогла виявити рівень взаємозв'язку складових, що, у свою чергу, є головним для захисту біологічного різноманіття. Провідну роль у проведенні ефективної політики збереження біорізноманіття, як стверджує вчена,

відіграють стандартизація й уніфікація юридичних термінів, що вживаються в цій сфері («біорізноманіття», «сталий розвиток», «критерії», «стандарти» та ін.). Звісно, лише досягнувши одностайності у розумінні і трактуванні понять, варто інтегрувати екологічні «ектори», «пріоритети», «стандарти» та «критерії» в усі складники державної політики і законодавства України, здійснивши тим самим «екологізацію» всіх галузей права України, як це свого часу зроблено в ЄС у другій половині ХХ ст.¹

Вказане вище є лише одним із кроків на шляху євроінтеграції. Крім цього, існує нагальна потреба у створенні ефективної системи моніторингу довкілля відповідно до Стратегії національної безпеки України, оскільки його відсутність викликає певні проблеми при оптимізації системи державного екологічного управління. Отже, слід погодитися із висновками, зробленими В. Л. Мунтяном щодо функцій екологічного управління². Зокрема, науковець констатує, що оволодіння природою вимагає налагодження планування в масштабах суспільства щодо використання й відтворення природних ресурсів і підтримки природної рівноваги, а для цього, у свою чергу, необхідне посилення природоохоронної функції держави й виокремлення її як самостійної.

Примітно, що окреслені концепти знайшли своє відображення як на конституційному рівні, так і в нормах чинного законодавства. «Екологічна функція держави», «екологічна функція права», «екологічна функція управління» набули подальшого розвитку в наукових працях українських вчених, а саме А. П. Гетьмана³, В. І. Андрейцева⁴, Г. І. Балюк⁵,

¹ Казак Р. А. Правові основи охорони біорізноманіття в Україні та Європейському Союзі у другій половині ХХ ст.: історико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. С. 186, 188, 239 с.

² Мунтян В. Л. Правовые проблемы рационального природопользования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1975. С. 27-41, 49 с.

³ Гетьман А. П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 145–153.

⁴ Андрейцев В. І. Тектолого-правові аспекти забезпечення сучасної екологічної політики держави. *Право України*. 2011. № 2. С. 66–84.

⁵ Балюк Г. І. Проблема законодавчої регламентації і реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку. *Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14 груд. 2007 р.) / редкол.: Ю. П. Битяк, М. В. Шульга, І. В. Яковюк. Харків: Право,

Н. Р. Кобецької¹, В. М. Комарницького², В. В. Носіка³ та ін. В умовах сьогодення стає також «модним» вести мову про формування екологічної держави, про що у своїх дослідженнях згадують В. В. Петров⁴, С. О Боголюбов⁵, Ю. С. Шемшученко⁶. Крім того, ця проблема набуває нового звучання у роботах М. І. Хилька⁷, А. О. Міняєва⁸, А. К. Соколової⁹, П. Стецюка¹⁰, К. А. Машненкова¹¹, О. В. Павлової¹² та ін. Звісно,

2008. С. 35–43.

¹ Кобецька Н. Р. Екологізація законодавства у сфері використання природних ресурсів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 35. С. 160–171.

² Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія / відп. ред. Н. Р. Малишева; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 424 с.

³ Носік В. В. Наукові ідеї професора Василя Лук'яновича Мунтяна: від правової охорони природи в УРСР до екологічного права України. *Право України*. 2012. № 7. С. 348–354.

⁴ Петров В. В. Экологическое право России: учебник. Москва: БЕК, 1995. 557 с.

⁵ Боголюбов С. Право та єдина державна екологічна політика в Росії. *Право України*. 2011. № 2. С. 52–65 ; Его же. *Экологическая функция государства. Государство в меняющемся мире: материалы VI Междунар. школы-практикума молодых ученых-юристов (г. Москва, 26-28 мая 2011 г.)* / отв. ред. В. И. Лафитский. Москва: Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, 2012. С. 75–85.

⁶ Шемшученко Ю. Екологічна конституція Землі: від ідеї до практичного втілення. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 9. С. 3–7.

⁷ Хилько М. І. До питання про екологічний характер української правової держави. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ: Київ. нац. ун-т, 2000. С. 232–236.

⁸ Миняев А. О. Конституционные основы экологического права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2003. 23 с.

⁹ Соколова А. К. Декларація про державний суверенітет України – основа становлення системи екологічної держави. *Організаційні та правові проблеми забезпечення державного суверенітету: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27.03.2009 р.)* / АПРН України, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, Нац. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2009. С. 83–84.

¹⁰ Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4/5. С. 64–73.

¹¹ Машненков К. А. Концепт «екологічна держава» в контексті сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. С. 21–29.

¹² Павлова О. В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 222 с.

зроблені фахівцями висновки варто розглядати як позитивний момент, незважаючи на їх досить дискусійний характер, бо прив'язані до економічного стану країни (наприклад, у ст. 1 Конституції Чорногорії йдеться про розбудову екологічної держави¹). Нині триває спір щодо формування екологічної держави й доцільності закріплення цієї правової категорії при внесенні змін до Конституції України. Вирішення цього питання вимагає ґрунтовних напрацювань з боку науковців щодо юридичних складників, ознак, соціальної зумовленості, забезпеченості та інших чинників поняття «екологічна держава».

Вважаємо за доцільне навести висновки, зроблені суддею Конституційного Суду України П. Стецюком, а саме: наявність у тексті Основного Закону статті 16, відповідно до якої забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави, а також статті 50, якою гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та вільного доступу до інформації про стан довкілля, дає підстави стверджувати про можливе визначення України також державою «екологічною»², що цілком відповідає загальносвітовій еволюції сучасного конституціоналізму, яка впевнено прямує у бік посилення його екологізації³.

Доволі передбачливим є твердження Г. І. Балюк, що Україна, прагнучи вийти з економічної, соціальної й екологічної кризи, розуміючи всю складність такого завдання, могла б запропонувати світовій громадськості створення міжнародної «екологічної столиці» з метою вирішення глобальних екологічних проблем. У свою чергу, функціональна екологічна столиця може бути визначена як територіальне утворення, на якому формуються людський потенціал і необхідна інфраструктура для управління (координації) зусиль соціального співтовариства щодо здійснення певної суспільно затребуваної функції, в даному випадку – екологічної. Офіційною метою функці-

¹ Екологическое государство Черногория отмечает юбилей. URL: <https://www.chernogoriya-club.ru/montenegro/news/19699/>.

² Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4/5. С. 64–73.

³ Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади / за ред. Ю. Ю. Туниць. Львів: РВВ НЛТУ, 2011. С. 109–110.

ональної екологічної столиці в певній географічній точці (тобто в Україні) можна вважати координацію зусиль і дій окремих соціальних структур і груп з виконання екологічної функції, яка пов'язана із забезпеченням сталого розвитку. Поняття «екологічна столиця» – багатоаспектне. І знайти відповідь на питання щодо його змісту, юридичних ознак, функціонального призначення тощо можна лише завдяки зусиллям фахівців багатьох наук і практик. Проте при цьому в основу має бути покладений насамперед такий чинник, як воля держави, а точніше – вищого керівництва держави, зокрема, в особі Президента України¹.

До сказаного вбачається за доцільне додати ще й те, що для світової спільноти й сьогодні актуальною також є проблема ресурсозбереження в національному господарстві й забезпечення збалансованого права природокористування. Невипадково С. І. Максимов акцентує увагу на тому, що «на сучасному етапі розвитку суспільства можливості технологічного втручання в природу людини можуть досягати такого ж рівня небезпеки, що й втручання у природне середовище, тобто загрожувати існуванню людства або того способу буття людини, що склався. Це зумовлює перспективу зміни принципів правового регулювання у сфері природи – як внутрішньої (природи людини), так і зовнішньої (природного середовища)»².

Враховуючи усе наведене вище, можна констатувати, що одним із пріоритетних і нагальних завдань для України в умовах євроінтеграції у сфері ресурсозбереження стає енергозбереження. Наша країна й досі залишається однією з найменш енергоефективних держав світу і має один із найвищих рівнів викидів парникових газів на одиницю ВВП серед країн СНД. За оцінками експертів, на душу населення в Україні припадає 9,45 т викидів еквіваленту CO₂ на рік (для порівняння, річні викиди на одну особу в США складають 19,78 млн т,

¹ Балюк Г. І. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та удосконалення екологічної освіти в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2012. Вип. 92. С. 9-10. С. 9–13.

² Максимов С. І. Антропологічні основи права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 154. С. 148–155.

у Німеччині – 10,40, а в Росії – 12,00 млн т). Відповідно, Україна посідає 19 місце у світі за рівнем викидів парникових газів. У цілому Україна є однією з країн Європи з найнижчим рівнем енергоефективності. На вітчизняний енергетичний сектор припадає до 69 % загальних обсягів викидів парникових газів (299,7 млн т), включаючи викиди від виробництва електроенергії, обсяг яких складає, за оцінками різних фахівців, близько 101,7 млн т еквіваленту CO₂¹, що спричиняє істотне несприятливе навантаження на атмосферне повітря та клімат.

Базовим у системі принципів державної політики з енергозбереження проголошено популяризацію економічних, екологічних і соціальних переваг енергозбереження, підвищення громадського освітнього рівня у цій сфері (ст. 3). Діяльність з енергозбереження спрямована на раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів, а саме: досягнення максимальної ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів за існуючого рівня розвитку техніки й технології та одночасного зниження техногенного впливу на навколишнє природне середовище. Для уточнення вкажемо, що законодавець «паливно-енергетичні ресурси» розуміє як сукупність усіх природних і перетворених видів палива й енергії, які використовуються в національному господарстві. Отже, еколого-правова наука має не лише сприяти, а й прискорити процес створення дієвого юридичного механізму охорони, забезпечення екологічної безпеки, збереження (а за необхідності – можливості правового регулювання відносин щодо відтворення й використання) нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії, тобто джерел, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси у сфері енергозбереження.

Це набуває ще більшої актуальності саме зараз, бо в Україні триває процес наближення чинного Закону України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР² до вимог рамкових документів

¹ Пояснювальна записка від 25.04.2016 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо поліпшення енергоефективності в освітленні)» (реєстр. № 3245 від 07.10.2015 р.). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56712.

² *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст. 283.

у сфері енергоефективності ЄС, створення правових, економічних, екологічних і організаційних засад запровадження енергоефективності. Передусім слід вирішити питання щодо адаптації положень зазначеного Закону до європейських норм і стандартів енергоефективності на рівні термінологічної відповідності профільним європейським директивам, зокрема, Директиві 2009/125/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 жовтня 2009 р., що встановлює рамки для визначення вимог з екодизайну, що застосовуються до енергоспоживчих продуктів¹, та Директиві 2012/27/EU Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. про енергоефективність², яка змінює Директиви 2009/125/ЄС³ та 2010/30/EU і скасовує Директиви 2004/8/ЄС та 2006/32/ЄС, Директиви 27/2012, 125/2009, іншим регуляторним актам ЄС з цих проблем. Можна впевнено вести мову про те, що екологізація відносини у сфері енергозбереження на території України набуває подальшого розвитку, держава сприяє забезпеченню умов для проведення систематичних комплексних досліджень з питань енергозбереження для розробки наукових основ створення новітніх енергозберігаючих процесів і технологій, вдосконаленню законодавства з метою мінімізації екологічного ризику та техногенного навантаження на довкілля, його збереження й охорони.

На нашу думку, Україні, як і іншим європейським державам, передусім слід звернути увагу на взаємодію й співвідношення економічної, екологічної і енергетичної безпеки як складових національної безпеки. Саме тому для нашої країни проблема законодавчого врегу-

¹ Директива 2009/125/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 жовтня 2009 р., що встановлює рамки для визначення вимог з екодизайну, що застосовуються до енергоспоживчих продуктів. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45876>.

² Директива 2012/27/EU Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/ЄС та 2010/30/EU і скасовує Директиви 2004/8/ЄС та 2006/32/ЄС / 14.11.2012 р. EN. *Офіційний вісник Європейського Союзу I*. 315/1. URL: http://ua.heating.danfoss.com/PCMFiles/65/other_files/DirectiveEU_27-2012-UKR.pdf ; sae.gov.ua/sites/default/files/UKR_Directive_27_2012_2.doc.

³ Директива 2009/125/ЄС Європейського парламенту и Совета от 21 октября 2009 г., устанавливающая основу для определения требований к экодизайну энергосвязанных изделий. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:285:0010:0035:en:PDF>.

лювання питань щодо зниження рівня енергоемності валового внутрішнього продукту й оптимізації структури енергетичного балансу держави, адаптації національного законодавства у сфері енергоефективності, енергозбереження й альтернативної енергетики до законодавства Європейського Союзу є актуальною й досі не повною мірою вирішеною, а запропоновані зміни до чинного законодавства частіш за все непереконливі й носять дискусійний характер, а головне, не завжди відповідають європейським стандартам і вимогам. При цьому треба керуватися такими основоположними принципами, як охорона навколишнього середовища і забезпечення вимог екологічної безпеки, оскільки мають бути поєднані інтереси забезпечення енергетичної безпеки держави й захисту навколишнього природного середовища, дотримані пріоритети безпеки життя й здоров'я населення над економічною вигодою від діяльності об'єктів енергетики. Маємо констатувати, що Україна, як і інші країни світу, підвищила увагу до запровадження альтернативної енергетики, не забуваючи при цьому про збереження первинних природних ресурсів, зменшення негативного техногенного впливу на довкілля у процесі енергетичного виробництва.

Підтвердженням цьому можна вважати те, що Державною цільовою економічною програмою енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2017 рр. (далі – Програма), затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 р. № 243¹, було окреслено низку напрямів, серед яких і вирішення деяких питань екологічної спрямованості, що віднесені до пріоритетних. Згідно з документом це можливо шляхом: використання енергії сонця і геотермальної енергії; видобування й використання газу (метану) вугільних родовищ і сланцевого газу як альтернативних видів палива; виробництва й використання біопалива; розвитку вітроенергетики, малої гідроенергетики і біоенергетики; зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища; створення сприятливих умов для залучення вітчизняних й іноземних інвестицій у сферу енергое-

¹ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>.

фективності та енергозбереження задля оптимізації структури енергетичного балансу держави, зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин у довкілля тощо. Строк виконання Програми узгоджується з етапами реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071-р1, як базового документа у сфері енергоефективності й енергозбереження. Ключовим моментом двох згаданих нормативно-правових актів є орієнтація на охорону навколишнього середовища, яка повинна відповідати світовим стандартам і забезпечувати право громадян на безпечне довкілля.

Крім того, за сучасних умов слід наполягати на вдосконаленні правового механізму, покликаного забезпечити зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, контроль джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення та відтворення родючості ґрунтів. Ще 1975 р. проф. М. В. Мунтян зазначав, що при віддзеркаленні вимог науко-технічного прогресу водне законодавство вирішує не лише проблеми, які виникають на момент прийняття відповідних правових актів, а й створює правову основу для раціонального використання водних ресурсів у майбутньому з урахуванням перспектив водозабезпечення і водоспоживання в умовах швидкого зростання потреб у воді². Доречно зазначити, що в ч. 1 ст. 13 Водного кодексу України (у ред. 2012 р.) (далі – ВК України) було закріплено, що державне управління в галузі використання і охорони вод і відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм³ використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, а в 2016 р. ч. 1

¹ Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2013 р. № 145-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80/paran6#n6>.

² Мунтян В. Л. Правовые проблемы рационального природопользования. С. 14.

³ Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР, в редакції від 04.06.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80?nreg=213%2F95%E2%F0&find=1&text=%EE%E3%EB%FF%E4+%E2%E8%EA%EE%ED%E0%ED%ED%FF+%EF%F0%EE%E3%F0%EC+%E0%E1%EE+%E7%E0%F5%EE%E4%B3%E2&x=9&y=8#w311>.

ст. 13 доповнили словами «а також планів управління річковими басейнами».

Заслуговує на увагу й той факт, що внесені та набрали чинності з 01.02.2017 р. зміни до ВК України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом¹. Отже, у ВК України запроваджено принципово новий підхід до системи управління водними ресурсами, передбачений вимогами Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 р.² (далі – Водна Рамкова Директива ЄС). Так зване інтегроване управління водними ресурсами за басейновим принципом передбачає, що основною одиницею управління є басейн водного об'єкта. Як підтверджує світова практика, такий підхід має сприяти максимальному досягненню цілей і завдань охорони й відтворення водних екосистем, забезпеченню раціонального використання водних ресурсів.

Однак детальний аналіз чинного водного законодавства дає підстави стверджувати, що внесення змін стосовно впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом є доволі вибіркоким й не послідовним кроком, бо при цьому лише фрагментарно взяті до уваги положення Водної Рамкової Директиви ЄС. Так, не повною мірою враховані вимоги ст. 1, 4, 6, 7, 9, 11, 16, додатків V і VI до Водної Рамкової Директиви ЄС, зокрема, щодо визначення термінів, переліку елементів планів управління річковими басейнами тощо. Виходячи з тексту чинного ВК України, можна зробити висновок, що має місце юридична невизначеність, неоднозначність щодо тлумачення законодавчих положень, а це, звісна річ, не відповідає принципу юридичної визначеності, який є невід'ємною складовою принципу верховенства права, закріпленого

¹ Див.: Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 р. № 1641-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 46. Ст. 780.

² Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23.10. 2000 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_962.

ст. 8 Конституції України. Юридичні норми, а отже, й норми водного законодавства, мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки це може призвести до їх довільного тлумачення, а також не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці, на необхідності забезпечення якого неодноразово акцентував Конституційний Суд України¹. Зокрема, це стосується основоположних понять водного законодавства і наукових підходів до них, як-от: «комплексне (інтегроване) управління», «поверхневий водний об'єкт», «картування мереж моніторингу», «огляд виконання програм або заходів» (ст. 13² ВК України) тощо.

До сказано варто додати, що Водною Рамковою Директивою ЄС встановлюються й засади охорони внутрішніх поверхневих вод, ґрунтових і прибережених вод. Її мета – досягнення належного статусу всіх водних ресурсів у межах самого ЄС. Це стосується басейнів річок, щодо яких держави-члени мають підготувати плани й детальні програми управління. Сторони повинні забезпечити, щоб ціноутворення щодо водних ресурсів заохочувало споживачів до ефективного їх використання. Примітно, що саме такий підхід закріплено у ВК України: проведено гідрографічне й водогосподарське районування території України, створено 9 районів річкових басейнів Дніпра, Дністра, Дунаю, Південного Бугу, Дону, Вісли, а також річок Криму, Причорномор'я, Приазов'я (ст. 13¹ ВК України), басейнові ради (ст. 13³), розробляються плани управління річковими басейнами (ст. 13² ВК України) тощо. Вимоги зазначеної Директиви будуть виконуватися поступово.

Сподіваємось, внесені зміни дадуть змогу реалізувати державну водну політику відповідно до вказаних вимог, що в подальшому сприятиме збереженню й відтворенню водних ресурсів, впровадженню дієвого механізму інтегрованого управління водними ресурсами, оптимізації системи державного управління, адаптації водного законодавства до законодавства ЄС, визначенню шляхів розбудови й вдосконалення водогосподарського комплексу України, модернізації

¹ Див.: Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005, від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010, від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.

системи обліку водних ресурсів. Зазначимо, що при прийнятті змін до ВК України від 04.10.2016 р. № 1641-VIII¹ залишилися не врахованими зауваження, неодноразово зроблені у висновках Головного науково-експертного управління до цього проекту², в яких вказуються ті проблеми, що залишаються й досі невирішеними та є перешкодою при здійсненні процедури обліку водних ресурсів і виконання низки функцій державного управління в площині моніторингу, контролю та ін. Наприклад, ст. 26 та 107¹ ВК України по-різному дають назву центральних органів: «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності» і «центральный орган виконавчої влади, що формує державну політику у сфері гідрометеорологічної діяльності». Очевидно, йдеться про один і той же орган, але існують певні відмінності у його назві й повноваженнях, особливо в контексті Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI³. Виходячи з цього, на наш погляд, правовий механізм втілення приписів у життя ще потребує доопрацювання в частині визначення «понять» (відсутня їх уніфікація, деякі не відповідають принципу юридичної визначеності), встановлення переліку елементів планів управління річковими басейнами тощо.

Підсумовуючи, додамо, що рік 2017 є «доленосним» для водного законодавства нашої держави. Так, 4 червня 2017 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру щодо спеціального водокористування» від 07.02.2017 р. № 1830-VIII⁴, який, щоправда, є доволі суперечливим

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 р. № 1641-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1641-19/paran6#n6>.

² Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» від 09.12.2015 р. № 3603. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1641-19/paran6#n6>.

³ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.

⁴ Відомості Верховної Ради України. 2017. № 11. Ст. 100.

і дискусійним як у частині узгодження з положеннями й приписами інших законодавчих актів, так і доктринальних підходів до права спеціального водокористування. З точки зору законотворців, ці зміни приймалися із метою вдосконалення процедури видачі дозволів на спеціальне водокористування й визначення повноважень органів влади у рамках зазначеної процедури, а також уточнення термінів та ін. Безумовно, це має стати предметом подальшого наукового дослідження і не лише з точки зору надання документів дозвільного характеру, а й власне концептуальних засад права спеціального водокористування.

Ще однією проблемою, яка суттєво впливає на забезпечення екологічної безпеки населення, є погіршення якості й вичерпання водних ресурсів, що негативно позначається на стані здоров'я населення. Так, на Конференції ООН зі сталого розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро (Ріо+20), було наголошено, що погіршення якості водних ресурсів стає лімітуючим чинником безпеки питного й господарського водопостачання. Незважаючи на те, що в Україні прийняті і діють такі нормативні акти, як Закон «Про питну воду та питне водопостачання»¹, а також Загальнодержавна цільова програма «Питана вода» на 2011–2020 рр.² та інші, Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (затверджені наказом МОЗ України від 12.05.2010 р. № 400³, але відповідно до п. 5 цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування, крім табл. 2 додатку 2, що набуває чинності з 01.01.2015 р., та табл. 3 додатка 2, що вступала в дію з 01.01.2020 р., тобто в повному обсязі вони почнуть працювати лише з 2020 р.), маємо констатувати, що в нашій країні наразі відсутній стандарт на життєво необхідну для населення питну воду. Отже, на практиці основної мети, визначену й гарантовану Конституцією

¹ Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2918-14>.

² Загальнодержавна цільова програма «Питана вода» на 2011-2020 роки: Закон України від 03.03.2005 р. № 2455-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2455-15>.

³ URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10/page>.

України, за стільки років все ще не досягнуто. Інакше кажучи, в Україні наразі не дотримуються вимоги екологічної безпеки щодо надання населенню питної води в необхідних обсягах і встановленої нормативами якості. Як наслідок, система моніторингу водних ресурсів і контролю за якістю питної води в державі все ще не відповідає міжнародним і європейським стандартам.

За результатами дослідження розвитку майбутньої економіки України на середньостроковому (2015–2020 рр.) і довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах установлено, що Україна в міжнародній кооперації праці повинна знайти для себе інші економічні ніші, в яких вона має географічні й ресурсні переваги. При цьому слід зважати на те, що сьогодні не існує альтернативи переорієнтації економіки країни на високотехнологічний шлях подальшого розвитку, основною рушійною силою якої є сільськогосподарське виробництво¹, а також на те, що основним нашим багатством є земля, яка залишатиметься цим багатством доти, доки зберігатиметься продуктивна родючість ґрунту, втрачаючи який земля деградує, набуває іншого призначення або ж перетворюється на пустелі, внаслідок чого економіка, суспільство і держави занепадають². Наведене зайвий раз підтверджує, що нині існує необхідність правової охорони ґрунтів. Важливість цього у своїх дослідженнях підкреслювали такі вчені, як В. І. Андрейцев, Е.С. Гавриш, П. Ф. Кулінич, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, С. В. Сидорова, Н. І. Титова, М. В. Шульга та ін., які, до речі, визначили основні завдання окресленої проблематики.

Не менш актуальною проблемою, що вимагає негайного вирішення, є формування системи переробки й утилізації відходів виробництва і споживання, очистки територій від промислових і побутових відходів. У цьому аспекті викликають інтерес напрацювання В. А. Зу-

¹ Згуровський М. З. Технологічне передбачення економіки України на середньостроковому (до 2020 р.) і довгостроковому (до 2030 р.) часових горизонтах [За матер. наук. доповіді на засіданні Президії НАН України 04.11.2015 р.]. *Вісник НАН України*. 2016. № 1. С. 57–58. С. 57–67.

² Паляничко Н. І. Аспекти формування економічних регуляторів для забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення. *Ефективна економіка*: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 3. С. 178. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

сва¹, який виділив три етапи адаптації національного законодавства про відходи до європейського:

1) підготовчий, або базовий (1994–2014 рр.), що характеризується укладенням Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами й тривав до моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;

2) апроксимаційний, або етап апроксимації (2014–2020 рр.), коли Україна використовує національне законодавство у сфері поводження з відходами, однак повинна виконувати зобов'язання щодо впровадження вимог трьох директив у сфері поводження з відходами у строк до 3 або до 5-6 років. У цей час зберігатиме чинність значна частина національного законодавства, хоча вже буде відчуватися значний вплив на нього Директиви № 2008/98/ЄС про відходи, яка фактично є рамковим системоутворюючим документом у сфері поводження з відходами в Європейському Союзі;

3) імплементаційний (орієнтовно з 2020 р.), пов'язаний із реалізацією прагнень України щодо вступу до ЄС, безпосередньо передбачає впровадження правової системи Європейського Союзу, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки й Співтовариства у сфері юстиції та внутрішніх справ (*Acquis communautaire*). Проведений аналіз дає можливість визначити основні напрями вдосконалення національного законодавства в контексті євроінтеграційних процесів, сконцен-

¹ Зуев В. А. Правовое регулирование обращения с отходами. Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики: монография / ред. М. Шмидт, Б. Хансманн, Д. А. Палехов [та ін.]. Днепропетровск-Коттбус: НГУ–БТУ, 2015. С. 118–128; Его же. Правовые проблемы формирования права обращения с отходами и направления систематизации законодательства в данной сфере в национальном законодательстве. *Legea si Viata*. 2014, Septembrie. С. 50–53; Його ж. Від природоресурсного до ресурсного права: оцінка перспектив та потенціалу. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи*: зб. матеріалів круглого столу, 30–31 жовтня 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. Харків: Оберіг, 2015.

трувати увагу на першочергових завданнях, що зменшать розпорощення зусиль, враховуючи при цьому подальші перспективи розвитку права поводження з відходами на національному рівні¹.

Міністр екології та природних ресурсів О. Семерак зазначив, що «українське законодавство попросту не зобов'язувало 25 років переробляти сміття. Був лише один спосіб утилізації – захоронення. Зокрема, проектом Національної стратегії поводження з відходами, який розроблений та зараз широко обговорюється, передбачено не лише банальне зменшення кількості полігонів ТПВ, й план переходу до 100% переробки відходів. Це – загальна європейська ієрархія та засади циклічної економіки поводження з відходами, спрямовані на зменшення продукування відходів на початковій етапі»².

Зокрема, в Угоді про асоціацію зазначалось, що співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення й відтворення якості довкілля, захист громадського здоров'я, розсудливе і раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, зокрема, у сфері управління відходами і ресурсами. При цьому в Угоді наголошувалося, що поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до вимог, які визначено у Додатку ХХХ до Угоди. Так, у питанні управління відходами і ресурсами було визначено три Директиви ЄС, положення яких мають бути першочергово впроваджені в законодавство України, а саме: Директива № 2008/98/ЄС про відходи; Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003; Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/

¹ Зуєв В.А. Актуальні проблеми вдосконалення політики та законодавства у сфері поводження з відходами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 117–118. С. 115–118.

² Семерак О. Україна повинна рухатися до стовідсоткової переробки відходів. URL: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/6052-ostap-semerak-ukraina-povynna-rukhatysia-do-stovidsotkovoji-pererobky-vidkhodiv>.

ЄС. У додатку були згруповані й виокремлені основні вимоги, які Україна зобов'язується виконати, та встановлені строки, протягом яких мають відбутися необхідні зміни.

Ще один напрям екологічної політики ЄС впливає із завдань запобігання утворенню відходів і сприяння їх повторній, вторинній переробці й відновленню відходів з метою зменшення їх впливу на довкілля. Пріоритетом при цьому виступає перетворення відходів на ресурси (рециклінг) і зниження обсягів їх утворення. ЄС ставить перед собою амбітну мету – сформувані «суспільство рециклінгу». Сучасне українське законодавство в цій сфері має досить розвинену нормативно-правову базу, але, на жаль, вона лише частково відповідає вимогам ЄС. На нашу думку, нагальними є перегляд регламентації порядку віднесення відходів до категорії небезпечних, встановлення відповідних критеріїв, що передбачено Директивою 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 р. про відходи, та скасування окремих Директив¹.

Наступна проблема – мінімізація негативних наслідків Чорнобильської катастрофи, яка носить довготривалий характер. Аварія на четвертому енергоблоці ЧАЕС стала однією з найбільших катастроф в історії людства. Крім України та Республіки Білорусь, зазнали вплив Чорнобильської катастрофи Швеція, Норвегія, Польща, Велика Британія та інші країни. Таке масштабне радіоактивне забруднення стало причиною радіоекологічних, медичних, а також значних соціально-економічних наслідків. Аварія на Чорнобильській АЕС переконливо продемонструвала, що ядерна енергетика потенційно вельми небезпечна, а ігнорування цього чинника призводить до важких наслідків. Безпека діючих ядерних енергоблоків має досягатися належними технічними й організаційними заходами, з обов'язковим урахування екологічного ризику і небезпечних екологічних наслідків.

Станом на 1 січня 2017 р. статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи в Україні мають 1912914 осіб, серед них: 204220 учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС; 1708694 потерпілих,

¹ Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 р. про відходи та скасування окремих Директив. Офіційний вісник ЄС, L 312. 22 листоп. 2008 р. С. 3–30.

з яких 398104 дітей. Більше 37,5 тис. осіб, що мають статус дружини/чоловіка померлого громадянина, смерть якого пов'язана з Чорнобильською катастрофою; 3066 осіб, які брали участь у ліквідації інших ядерних аварій і віднесені до відповідних категорій постраждалих. Чисельність постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи постійно зменшується. Із 2009 по 2017 рр. кількість постраждалих у цілому зменшилася більше ніж на 400000 осіб. У той же час при зростанні захворюваності і смертності серед постраждалих, у першу чергу на онкологічні та серцево-судинні захворювання, можливості надання висококваліфікованої медичної допомоги постраждалим контингентам через низку фінансових, організаційних і матеріально-технічних проблем у лікувальних закладах, що опікуються постраждалими внаслідок аварії на ЧАЕС, у тому числі і в першу чергу ННЦРМ, суттєво обмежуються. Треба зазначити, що це підкреслювалося на Всеукраїнському Чорнобильському форумі, що проводився у Верховній Раді України 6 грудня 2016 р.¹

Останніми роками дискутується питання доцільності створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, який утворюється з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся, забезпечення підтримки та підвищення бар'єрної функції Чорнобильської зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму та реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, сприяння організації та проведенню міжнародних наукових досліджень, з урахуванням Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 р. № 791а-ХІІ² та відповідно до ст. 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-ХІІ³.

Згідно з Указом Президента України «Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника» від

¹ Інформаційне повідомлення про участь у засіданні Комітету Верховної Ради України. URL: <http://www.souzchernobyl.org/?section=&id=3296>.

² URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12>.

³ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

26.04.2016 р. № 174/2016 останній створено в Іванківському і Поліському районах Київської області в межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. До території Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника в установленому порядку включено 226964,7 га земель державної власності, що перебувають у постійному користуванні у Державного агентства України з управління зоною відчуження і які вилучаються у цього землекористувача та надаються біосферному заповіднику в постійне користування¹. Мінприроди та уряд України також працюють над проектом залучення інфраструктури Чорнобильської АЕС і тисячі гектарів землі в зоні відчуження, непридатних для постійного проживання людей для розвитку відновлювальної енергетики.

Особливої уваги з боку науковців потребують питання правового регулювання недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб. І це стосується не лише еколого-правової науки, а й інших галузей знань.

На початку XXI ст. світова спільнота визнала, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиків для здоров'я і життя людей. Низька здатність країн адаптуватися до таких проявів зміни клімату, як повені, посухи, руйнування берегів і тривалі періоди з аномальною спекою, може призвести до соціальної та економічної нестабільності. За останні два десятиліття питання зміни клімату перетворилося на одну з найбільш гострих проблем світової економіки і політики в контексті вироблення стратегій скорочення викидів парникових газів і поступового переходу до низьковуглецевого розвитку всіх секторів економіки і складових життєдіяльності людини².

¹ *Офіційний вісник України*. 2016. № 35. Ст. 1355.

² Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р.

Більше того, нині охорона клімату є однією з найчастіше обговорюваних проблем. У ній стикаються інтереси розвинених країн, держав, що розвиваються, підприємств, зайнятих у виробництві енергії з традиційних і відновлюваних джерел, і суб'єктів, які цим займаються. Правова охорона цього важливого природного об'єкта передбачає розроблення й реалізацію комплексу заходів, спрямованих на пом'якшення змін клімату й забезпечення адаптації до них, що знаходить свій прояв у відповідних напрямках (формах) правового регулювання: а) скорочення антропогенних викидів парникових газів із джерел; б) раціональне використання, охорона й відтворення якості природних поглиначів парникових газів – лісів, земель, ґрунтів, рослинності тощо; в) забезпечення адаптації екологічних систем і людини до несприятливих наслідків зміни клімату.

В умовах сьогодення клімат став новим, особливим об'єктом екологічного права, що підлягає комплексній охороні, спрямованій на недопущення порушення стану рівноваги кліматичної системи¹. Його охорона як міжнародного універсального об'єкта екологічного права є предметом тісної міжнародної співпраці багатьох держав світу. З огляду на це Україна визначила приматом державної екологічної політики в умовах сталого розвитку саме охорону зміни клімату, яка є спільною проблемою всього людства. Зокрема, наша держава стала третьою європейською країною, котра ратифікувала Законом від 14.07.2016 р. № 1469-VIII Паризьку угоду (від 12.12.2015 р.)², відповідно до якої Україні необхідно буде скороти викиди приблизно на 70 %. Окрім того, Угода закріплює новий підхід до зобов'язань Сторін, тобто країни самі встановлюють свої так звані національно визначені внески щодо викидів парникових газів, які будуть переглядатися кожні п'ять років із метою підвищення їх амбітності. Угодою також передбачено процедури звітності для всіх без винятку її Сторін майже по кожних діях у рамках Угоди, включаючи отримання допомоги та її використання.

Офіційний вісник України. 2016. № 99. Ст. 3236.

¹ Прохоренко К.А. Клімат як об'єкт еколого-правової охорони в Україні: дис. ... канд. юрид. наук.: Київ, 2013. С. 56.

² Паризька угода від 12.12.2015 р., ратифікована Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161.

Україна виявила готовність вживати всіх необхідних заходів щодо виконання вимог звітності за Кіотським протоколом. Так, у серпні 2016 р. було відновлено роботу Національного електронного реєстру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів. Згодом, 7 вересня 2016 р., українська делегація взяла участь у 29-му засіданні Комітету з відповідності Кіотському протоколу, РКЗК ООН. Під час засідання підтверджено попередні висновки Комітету щодо невиконання Україною вимог звітності в рамках першого періоду зобов'язань Кіотського протоколу (який закінчився у 2012 р.) в повному обсязі. Секретаріату Кіотського протоколу спільно з українською стороною рекомендовано актуалізувати План щодо виконання зазначених вимог¹.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.². Це перший національний стратегічний документ щодо боротьби зі зміною клімату, яким визначено підстави для розробки законодавчих актів, стратегій і планів заходів для різних напрямів державної політики у цій сфері. Також акт визначає основні напрямки реалізації Концепції, а саме: зміцнення інституційної спроможності щодо формування і забезпечення реалізації державної політики у цій сфері; запобігання зміні клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів і забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку держави; адаптація до зміни клімату. Він враховує основні положення Паризької угоди, де Україна є повноправною стороною. На глобальному рівні вирішення питань, пов'язаних із зміною клімату, на цей час регулюється Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату, Кіотським протоколом та Паризькою угодою. Як сторона Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї Україна забезпечує виконання зобов'язань за цими міжнародними угодами, проте державна політика у сфері зміни клімату має

¹ Україна готує план щодо виконання вимог звітності у рамках першого періоду зобов'язань кіотського протоколу. URL: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/150-news28/5269-ukraina-hotuie-plan-shchodo-vykonannia-vymoh-zvitnosti-u-ramkakh-pershoho-periodu-zobov-iazan-kiotskoho-protokolu>.

² Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249573705>.

фрагментарний характер і розглядається як складова виключно екологічної політики. Відсутність системного підходу до проблеми зміни клімату в цілому унеможливує прийняття управлінських рішень щодо забезпечення запобігання зміні клімату й адаптації до неї в масштабах усієї економіки країни. У той же час однією з вимог Паризької угоди до країн-підписантів є розробка стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 р., яка передбачає поступову відмову від «вуглецевого сценарію розвитку», скорочення споживання традиційних енергетичних ресурсів, використання відновлювальних джерел енергії, запровадження енергозощаджуючих технологій, що, на жаль, є проблематичним для нашої країни.

Враховуючи сказане, вважаємо за доцільне погодитися з висновком, зробленим А. П. Гетьманом, що найважливішою організаційною умовою ефективної реалізації екологічної політики є стабільність системи державного управління охороною навколишнього природного середовища, що передбачає не лише стабільність відповідного законодавства, а й належне кадрове і матеріально-технічне забезпечення діяльності органів управління на всіх рівнях¹. Для розробки й реалізації екологічної політики потрібні: нові рівні еколого-соціальної, еколого-економічної та еколого-інноваційної компетентності спеціалістів, відповідальних за прийняття управлінських рішень; розуміння суспільством необхідності підвищення екологічної свідомості, культури, відповідальності.

Виходячи з цього, сьогодні, на нашу думку, одним із першочергових питань національної екологічної політики в умовах сталого розвитку є екологізація освіти, визначення її пріоритетним напрямом розвитку, впровадження екологічних ідей, понять, принципів, цінностей, доктринальних підходів у навчальні дисципліни, а також підготовка екологічно досвідчених спеціалістів різноманітних профілів. Надання системі освіти екологічної спрямованості означає посилення еколого-світоглядних векторів виховання, насичення навчальних предметів питаннями з екології, включення до змісту освіти результатів наукових досліджень. Екологізація освіти в цілому, як і юридич-

¹ Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. Тридцять лет с экологическим правом. С. 205–212.

ної, має носити комплексний характер і передбачає її безперервність. Метою екологізації системи освіти є запровадження сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільних відносин, формування екологічної свідомості та грамотності населення, екологічної культури, розуміння власних екологічних прав, інтересів та обов'язків.

У сучасних умовах потребує вирішення питання насичення навчальних програм із підготовки спеціалістів усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування екологічного мислення, спрямованого на гармонізацію взаємодії суспільства та природи, покращення стану навколишнього природного середовища й ресурсозбереження, становлення екологічно збалансованого природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів. Отже, екологічна освіта – органічна й пріоритетна частина всієї системи освіти, що надає їй нової якості, формує інше ставлення не тільки до природи, а й до суспільства і людини (екогуманізм). Концепція екологічної освіти України як елемент сталого розвитку держави набуває нині все більшої актуальності.

В умовах сталого розвитку України екологізацію освіти доцільно розглядати як: а) багатоаспектне і складне соціально-правове явище комплексного характеру; б) складову національної безпеки; в) основоположний елемент державної екологічної політики; г) вид екологічних прав громадян; ґ) складник формування екологічної свідомості суб'єктів суспільних відносин; д) принцип екологічного права; е) тип освітніх відносин; є) вид реформаційної освітньої діяльності. Сьогодні варто вести мову про формування комплексного міжгалузевого правового інституту екологізації освіти. Тому підтримуємо пропозиції вчених щодо необхідності прийняття Закону України «Про екологічну освіту» та обов'язкового включення екологічної складової до державних стандартів освіти. З огляду на це екологізація вищої освіти – це механізм освітнього забезпечення реалізації національної екологічної політики, а остання в сучасних умовах розглядається як інтегрований фактор сталого розвитку України. Настав час зробити послідовні й виважені кроки в напрямку екологізації науки, правової доктрини, законодавства, держави, політики, освіти, суспільства, підвищення рівня

екологічної свідомості громадян. При цьому слід спиратися на сучасні погляди еколого-правових наукових шкіл, визнаних громадськістю.

Значимо, що в ринкових умовах для досягнення сприятливих результатів діяльності суб'єкта господарювання доцільно враховувати низку екологічних факторів, які впливають на них. Основною ознакою екологічної системи є саморегуляція, здатність до самовідтворення і самозбереження. До базових ознак також належить підтримка природної рівноваги. Екологічна система поки ще має власні ресурси, що дозволяють їй відновлюватися, але правовий механізм штучного впливу на неї підлягає вдосконаленню. Необхідно, у першу чергу, звернути увагу на недостатній рівень наукової розробки теоретичних, методологічних та організаційно-практичних засад екологічного управління, його невідповідність європейським стандартам.

Основна мета функціонування економічних суб'єктів полягає в їх довготривалій ефективній діяльності, що приносить прибутки, податки до бюджетів всіх рівнів. Фінансово-господарська діяльність підприємств залежить від сукупності як зовнішніх обставин ведення бізнесу, так і внутрішніх виробничо-організаційних умов. Для досягнення прийнятних результатів діяльності господарюючого суб'єкта необхідно оптимізувати систему державного екологічного управління, а саме в частині розподілу й перерозподілу компетенцій державних органів, формування, систематизації та оцінці інформації, яка враховує зазначені умови і фактори. Зараз доречним буде зосередити увагу на реорганізації системи екологічного управління, низки його функцій, а саме обліку, контролю, інформування, моніторингу, стандартизації, сертифікації тощо.

Не менш важливо на цей час приділити увагу вдосконаленню регіональної екологічної політики, пов'язаної з питаннями децентралізації влади, передусім вдосконаленню системи інтегрованого екологічного управління. Це має велике значення ще й тому, що наразі триває розробка Концепції реформування Державної екологічної інспекції України й створення нової природоохоронної служби, а також реорганізація Державної служби геології та надр тощо. Крім того, на регіональному рівні також слід зосередитися на розробці, модер-

нізації та підвищенні ефективності правових заходів, які здійснюються із метою покращення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки населення, зменшення втрат біологічного й ландшафтного різноманіття (забезпечення цілісності екосистемних функцій складових екологічної мережі), а також впровадження екологічно збалансованого природокористування.

У сучасних умовах, безумовно, питання оптимізації системи державного управління в галузі екології набуває нових форм, що відповідають європейським стандартам. З огляду на це Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, яка відбуватиметься в три етапи. Викладемо основні положення цієї Концепції. На першому етапі буде ліквідовано Державну екологічну інспекцію і створено новий орган – Державну природоохоронну службу. Нині державний нагляд (контроль) у природоохоронній сфері здійснюють 7 органів виконавчої влади: Держекоінспекція, Держгеонадра, Держлісагентство, Держгеокадастр, Держрибагентство, Держпродспоживслужба, Укртрансбезпека. Планується підвищення дієвості природоохоронного контролю у процесі децентралізації, шляхом: утворення територіальних підрозділів Держекобезпеки за принципом еколого-ресурсних та еколого-техногенних округів, замість 28 обласних – 10 територіальних округів; передачі окремих функцій природоохоронного контролю місцевим громадам (засмічення землі, контроль об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, полювання, браконьєрство, поводження з відходами); організації діяльності інституту громадських інспекторів з охорони довкілля – «екологічних шерифів» на базі місцевих громад [1].

Основним завданням реформи є перехід від карального органу до служби моніторингу запобігання негативному впливу на довкілля, впровадження прозорої системи екологічного контролю та інформування суспільства, громадянського контролю; гармонізація з євро-

¹ Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні. URL: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/5358-kontseptsiya-reformuvannia-systemy-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-u-sferi-okhorony-navkolyshnoho-seredovishcha-v-ukraini>.

стандартами, ліквідація корупційних ризиків і складових; налагодження тісної взаємодії з органами місцевого самоврядування. На другому етапі планується внести законодавчі зміни щодо вдосконалення системи контролю та організації проведення моніторингу стану довкілля, забезпечення функціонування загальнодержавної екологічної автоматичної інформаційно-аналітичної системи і доступу до екологічної інформації. На третьому передбачається впровадження оновленої системи державного моніторингу стану довкілля, введення нових екостандартів і норм тощо.

Реалізація розробленої Мінприроди Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні є одним із пріоритетів дій Уряду на 2017, який визначений як реформа системи управління довкіллям та інтеграції екологічної політики в інші сфери економіки [].¹

А. П. Гетьман наголошує на нагальній потребі розробки Концепції розвитку екологічного права і законодавства України, складовою якої має стати охорона довкілля. Вона може розглядатись як важлива передумова подолання однієї з негативних рис сучасної публічної влади, пов'язаної з ігноруванням наукових розробок і рекомендацій з питань удосконалення чинного екологічного законодавства², забезпечення екологічної безпеки, відтворення й захисту природних об'єктів і комплексів в умовах сталого розвитку. Слід погодитися з тим, що подолання проблем, які перешкоджають сталому розвитку України, можливо лише на основі довгострокових науково-технічних і поточних програм, підґрунтя яких мають складати цільові заходи економічного, науково-технічного, організаційного, матеріально-технічного й державно-правового забезпечення охорони життя і здоров'я громадян від небезпечного середовища, створеного внаслідок антропогенної діяльності та аномальних природних явищ.

¹ Семерак О. Уряд затвердив Концепцію реформування системи природоохоронного нагляду в Україні. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=250029479

² Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / за ред. А. П. Гетьмана; НІОУ ім. Я. Мудрого. Харків: Право, 2014. С. 14–15, 16. 784 с. (Харківська наукова школа екологічного права).

Підсумовуючи, додамо, що базовими характеристиками екологічної складової сталого розвитку відповідно до вимог ЄС є охорона довкілля, забезпечення екологічної безпеки населення та територій, зменшення антропогенного навантаження на нього, перегляд вимог щодо кліматичних змін, якості питної води, рівнів шкідливого впливу виробничого, побутового та інших шумів у великих містах, захисту від вібрації та інших фізичних факторів на організм людини, поводження з відходами тощо.

У контексті інноваційного розвитку в екологічній галузі доцільно приділити увагу розвитку біотехнологій та альтернативних джерел енергії, попередженню й усуненню негативних наслідків зміни клімату, недопущенню деградації земель, втраті біорізноманіття, опустелюванню; екологічному менеджменту і маркетингу тощо. Сталій розвиток можна розглядати як провідний принцип екологічного права і права екологічної безпеки, нормативно-правовий процес, спрямований на регулювання різноманітних суспільних відносин, у тому числі й екологічних. Разом із цим необхідно вдосконалити типову модель сталого розвитку, переглянути підходи до її формування, розробити еколого-правову доктрину сталого розвитку, визначивши в ній дієвий правовий механізм реалізації заходів і контролю за їх виконанням, долучити до цього процесу екологічну громадськість.

Крім того, уявляється доцільним внести відповідні зміни та доповнення до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» в частині поетапного наближення екологічного законодавства до відповідних директив ЄС в контексті сталого розвитку України, які також стосувалися б визнання оновлених провідних принципів державної екологічної політики, приведення у відповідність і узгодження засад державної та регіональної екологічних політик, оновлення та оптимізації системи державного екологічного управління на всіх рівнях, запровадження екосистемного підходу до управлінської діяльності, прискорення розвитку секторального партнерства в екологічній політиці, формування екологічної мережі, реорганізації системи державного екологічного контролю та обліку.